

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

**на тему: ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ВИБОРУ ОБ'ЄКТА
СИМПАТІЇ ЧОЛОВІКАМИ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ**

Виконала: студентка II курсу,
групи 8.0530-з
спеціальності: 053 Психологія
освітньої програми: 053 Психологія
Башмакова Яна Сергіївна
Керівник: к.психол.н., доцент кафедри
психології Железнякова Ю.В.
Рецензент: к.псих.н., доцент кафедри
психології Грандт В.В.

Запоріжжя

2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра психології
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

к.психол.н., доцент. Н.О. Губа

« _____ » _____ 2021 р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Башмаковій Яні Сергіївні----

Тема роботи Психологічні фактори вибору об'єкта симпатії чоловіками середнього віку

керівник роботи Железнякова Ю.В. к.психол.н., доцент кафедри психології

затверджені наказом ЗНУ від «30» липня 2021 року № 1137-с

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи аналіз психолого-педагогічної літератури.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки дослідити психологічний феномен «симпатії»; визначити основні підходи до вивчення психологічних факторів вибору; виявити особливості психологічних факторів вибору об'єкта симпатії чоловіками середнього віку; розглянути психологічні особливості протікання середнього віку; проаналізувати вплив особистісних характеристик чоловіка середнього віку на вибір об'єкта симпатії.

5. Перелік графічного матеріалу: 9 рисунків, 7 таблиць.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Железнякова Ю.В., доцент		
Розділ 1	Железнякова Ю.В., доцент		
Розділ 2	Железнякова Ю.В., доцент		
Розділ 3	Железнякова Ю.В., доцент		
Висновки	Железнякова Ю.В., доцент		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	січень-березень 2021 р.	Виконано
2	Робота над вступом	березень 2021 р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	квітень-травень 2021 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	червень-липень 2021 р.	Виконано
5	Робота над третім розділом	вересень 2021 р.	Виконано
6	Написання висновків	жовтень 2021 р.	Виконано
7	Передзахист	листопад 2021 р.	Виконано
8	Нормоконтроль	листопад 2020 р.	Виконано

Студент _____ Я.С. Башмакова

Керівник роботи _____ Ю.В. Железнякова

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ О.М. Грединарова

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 81 сторінка, 9 рисунків, 7 таблиць, 64 джерела, 1 додаток.

Об'єкт: вибору об'єкта симпатії.

Предмет: психологічні фактори вибору об'єкта симпатії чоловіками середнього віку.

Мета: визначити психологічні фактори вибору об'єкта симпатії чоловіками середнього віку.

Гіпотеза: чим вище рівень самооцінки та домагань чоловіків середнього віку, тим більше вимог до вибору об'єкта симпатії вони пред'являють, домінуючим є характеристика зовнішнього вигляду.

Методи дослідження: теоретичні (теоретичний і порівняльний аналіз психолого-педагогічної літератури); емпіричні (спостереження; бесіда; тестування).

Наукова новизна роботи полягає в тому, що був проведений комплексний аналіз психологічних факторів вибору об'єкта симпатії чоловіками середнього віку

Отримані в результаті дослідження, можуть застосовуватися психологами при роботі з чоловіками середнього віку та при виборі ними об'єкта симпатії.

ПСИХОЛОГІЧНІ ФАКТОРИ ВИБОРУ, ОБ'ЄКТ СИМПАТІЇ,
ЧОЛОВІКИ, СЕРЕДНІЙ ВІК, КРИЗА, ОСОБИСТІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ.

SAMMARY

Bashmakova J.S. Psychological factors of choice of object of sympathy by middle-aged men

The master's qualification work: 81 pages, 9 figures, 7 tables, 64 sources, 1 appendix.

The object: Select an object of sympathy.

The subject: Psychological factors of choice of object of sympathy by middle-aged men.

The purpose: to determine the psychological factors of the choice of the object of sympathy by middle-aged men.

The hypothesis: the higher the level of self-esteem and demands of middle-aged men, the more demands they have on the object of sympathy, the dominant is the characteristic of appearance.

The research methods: theoretical (theoretical and comparative analysis of psychological and pedagogical literature); empirical (observation; conversation; testing).

The scientific novelty of the work is that a comprehensive analysis of the psychological factors of the choice of the object of sympathy by middle-aged men

The results of the study can be used by psychologists when working with middle-aged men and when they choose the object of sympathy.

PSYCHOLOGICAL CHOICE FACTORS, OBJECT OF SYMPATHY, MEN, MIDDLE AGE, CRISIS, PERSONAL CHARACTERISTICS.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ ВИБОРУ ОБ'ЄКТА СИМПАТІЇ ЧОЛОВІКАМИ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ.....	9
1.1. Характеристика симпатії як психологічного феномена.....	9
1.2. Основні підходи до вивчення психологічних факторів вибору.....	13
1.3. Особливості психологічних факторів вибору об'єкта симпатії чоловіками середнього віку.....	18
РОЗДІЛ 2. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОТІКАННЯ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ В СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ.....	27
2.1. Психологічні особливості протікання середнього віку.....	27
2.2. Криза середнього віку.....	34
2.3. Вплив особистісних характеристик чоловіка середнього віку на вибір об'єкта симпатії	37
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ ВИБОРУ ОБ'ЄКТА СИМПАТІЇ ЧОЛОВІКАМИ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ	42
3.1. Методи, методика та процедура дослідження.....	42
3.2. Результати дослідження та їх інтерпретація	47
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	76
ДОДАТКИ.....	81

ВСТУП

Актуальність дослідження. Міжособистісні стосунки є однією з найважливіших і найбільш докладно вивчених як на теоретичному, так і на емпіричному рівні проблем соціальної психології. До теперішнього часу накопичений цінний фактичний матеріал з цієї проблеми і побудовано цікаві теоретичні моделі. Водночас і потреби практики, та традиції сучасної психології призвели до нерівномірності у вивченні різних аспектів проблеми, зокрема порівняно слабо розробленими виявилися саме емоційні стосунки, такі як симпатія та антипатія, дружба та ворожнеча і т.і.

Соціально-економічні перетворення, що відбуваються в сучасному світі, супроводжуються руйнуванням усталених соціальних і стереотипів. Суперечливість переходу від соціоцентричної системи цінностей до персоноцентричної найчастіше призводить людину до втрати почуття особистісної цілісності, ідентичності, відчуття себе суб'єктом власних дій та вчинків. Це актуалізує проблему пошуку способів та засобів, які могли б виявитися корисними не тільки для збереження особистісної цілісності та автентичності, але й при адаптації людини до нових умов життя.

За останні десятиліття намітилася низка тривожних тенденцій у розвитку інституту шлюбу: різко падає народжуваність, збільшується кількість розлучень, зростає чисельність переконаних холостяків, знижується престижність поняття сім'ї, цінності сімейних відносин. Ці тривожні тенденції актуалізують необхідність наукового пошуку системи факторів, що визначають успішність існування сім'ї як однієї з найважливіших соціальних спільностей. Особливу важливість проблема має для людей середнього віку, яка вибирають об'єкта своєї симпатії.

Визнання об'єктивної цінності сім'ї в даний час виявилось в проведенні комплексу досліджень з різноманітних психологічних проблемам: ціннісні орієнтації створення та збереження сім'ї (Л.Ф. Бурлачук, СІ. Голод, М.А.

Дмитрієва, А.К. Дмитрієнко, А.Ф. Коп'єв, Л.А., Коростильова, Ю.В. Курбаткіна та ін); аналіз феноменології сім'ї, дружби, кохання та проблем взаємодії в рамках відносин (В.В. Бодрова, А.К. Дмитрієнко, О.Е. Зуськова, В.П. Левкович, М.В. Лисогірська, М.С., Мацковський та ін); аналіз любовних взаємин (А. Арон, М. Барнес, Г. Арон, Бреслава, Еге. Бутройд, До. Дайон, Дж. Лі, Д. Педерсрн, А.В. Погодіна, В.А. Полікарпов, З. Рабін, МІ. Розєнова). Проведені дослідження переконливо показали, що об'єднання двох людей є однією з суттєвих потреб людей середнього віку, виступаючи важливим фактором їх нового життя. Особистісні зусилля, спрямовані на вибір об'єкта симпатії та в подальшому створення сім'ї - це унікальна можливість позитивної реалізації власної соціально та біологічно обумовленої сутності при входженні до нового етапу життя.

У той же час проблема вибору об'єкта симпатії, будучи сформованою особистістю, з переживання кризи середнього віку, зі своїми правилами, розроблена явно недостатньо, що призводить до слабкості теоретичних, методологічних та практичних знань. Це протиріччя визначило вибір теми кваліфікаційної роботи магістра, проблема нашого дослідження формулюється таким чином: «Психологічні фактори вибору об'єкта симпатії чоловіками середнього віку».

Об'єкт: вибору об'єкта симпатії.

Предмет: психологічні фактори вибору об'єкта симпатії чоловіками середнього віку.

Мета: визначити психологічні фактори вибору об'єкта симпатії чоловіками середнього віку.

Гіпотеза: чим вище рівень самооцінки та домагань чоловіків середнього віку, тим більше вимог до вибору об'єкта симпатії вони пред'являють, домінуючим є характеристика зовнішнього вигляду.

Враховуючи мету і гіпотези дослідження, були сформульовані наступні завдання:

1. Дослідити психологічний феномен «симпатії»;
2. Визначити основні підходи до вивчення психологічних факторів вибору;
3. Виявити особливості психологічних факторів вибору об'єкта симпатії чоловіками середнього віку;
4. Розглянути психологічні особливості протікання середнього віку;
5. Проаналізувати вплив особистісних характеристик чоловіка середнього віку на вибір об'єкта симпатії.

Методи дослідження. У роботі застосовувалися теоретичні методи (теоретико-порівняльний аналіз психологічної літератури з досліджуваної проблеми) і емпіричні (психологічне тестування, анкетування). Окрім цього були застосовані методи математичної статистики.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що був проведений комплексний аналіз психологічних факторів вибору об'єкта симпатії чоловіками середнього віку

Практична значущість роботи визначається тим, що дані, отримані в результаті дослідження, можуть застосовуватися психологами при роботі з чоловіками середнього віку та при виборі ними об'єкта симпатії.

Надійність і достовірність результатів дослідження забезпечувалася: теоретико-методологічним обґрунтуванням вихідних теоретичних положень, використанням комплексу надійних і валідних психодіагностичних процедур, створенням адекватних умов діагностування, використанням кількісного і якісного аналізу емпіричних даних, репрезентативністю складу експериментальної групи, використанням методів математичної статистики.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ ВИБОРУ ОБ'ЄКТА СИМПАТІЇ ЧОЛОВІКАМИ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ

1.1. Характеристика симпатії як психологічного феномена

Аналіз літератури показує, що симпатія - це стійке позитивне ставлення до іншої людини, групи людей, певного соціального явища. Симпатія проявляється через привітність, доброзичливе ставлення, захоплення, що спонукає до спілкування [7].

Як причини виникнення симпатії можуть виступати усвідомлені і мало усвідомлені аспекти. До складу перших аспектів включено спільність (поглядів, ідей, цінностей, інтересів, моральних ідеалів). До других належить привабливість зовнішності, риси характеру, манери у поведінці (атракція). Відповідно до визначенням А.Г. Ковальова, вона являє собою мало усвідомлюване ставлення (потяг) одного індивіда до іншого [12].

Явище симпатії почало привертати себе увагу вчених ще в давнину. Так, давньогрецькі філософи, зокрема стоїки, трактували симпатію як духовної об'єктивної спільності всіх речей, через яку люди здатні виявляти співчуття щодо один одного.

Проте протягом багатьох століть симпатію, по суті, розглядали як емпатію. Відлуння цієї точки зору на симпатію, як і її змішання з емпатією, ми зустрічаємо і в сучасній науці в позиції багатьох дослідників-психологів. Так Еш виділив 2 типи симпатії: співпереживання та співпереживання. Перший феномен був переживання емоції, які подібні з об'єктом. Відповідно до другого феномену природи вона егоїстична і концентрується на собі, оскільки переживання негативних емоцій найчастіше здатне провокувати реакцію на виключення ситуацій, що травмують. У разі емпатії переживання з боку суб'єкта та об'єкта не вважаються тотожними. К. Роджерс припускав,

що бути в стані емпатії, означає влучним чином сприймати внутрішній світ інших людей, не втрачаючи при цьому відчуттів. Якщо такий найважливіший відтінок як би зникне, то вже можна говорити про те, щоб заразити емоцію іншої людини, відчуваючи її в тій же мірі [48]. Американський соціолог Джейкоб Морено визначаючи природу симпатії висував гіпотезу, що її джерела можуть бути вродженими, будучи результатом телепатії, таємничих здібностей залучати чи відштовхувати людей. Люди, які мають талант телепатії, мають високий статус у соціальних групах, до яких вони належать. Наприклад, відповідно до концепції Якоба Морено, деякі індивіди мають соціальний дар, що спонтанно вкладається в людину згори. Він може виявлятися як потік особливих елементів емоційної енергії «тілі», що випромінюється цією людиною [12].

З метою найповнішого розгляду феномену симпатії необхідно залучення даних інших наук: психології, фізіології мозку, загальної фізіології, етики, культурології, антропології. Життя, згідно з Гюйо, своєю вищою інтенсивністю сягає у соціумі як «синергія» (співробітництво) [23]. Чим більше люди соціально близькі, тим більше вони відчувають симпатію один до одного і, навпаки, люди, які відчувають взаємну ворожість і навіть ненависть, соціально віддалені, – стверджують Р. Парк та Е. Богардус. Таким чином, феномен симпатії може бути розглянуто як умову інтеграції у суспільстві, основа соціального порядку.

Симпатію (S) відносять до класу емоційних відносин [24], що становлять собою єдність:

- 1) оцінки (V) - компонент міжособистісного сприйняття;
- 2) почуття (F) – під почуттями розумітимемо вищі емоції, сформовані під час життя людини у соціумі [25];
- 3) установки (At) - аттїюд на одиничний об'єкт.

Ця єдність формує «трикутник симпатії». При виникненні симпатії не важливо, який із складових факторів первинний (з якої вершини формується трикутник - VFAt; FAtV; і т.і.).

Розглядаючи фактори, що впливають на компоненти, необхідних формування даного емоційного відношення.

Компоненту "установка" (At) у формуванні симпатії (S) відповідає наявність мотиву афіліації (?). Мотив афіліації – прагнення встановити чи підтримувати відносини з іншими людьми, прагнення до контакту та спілкування з ними. Іншими словами, сутність афіліації полягає у самоцінності спілкування. Мотив афіліації (α) сприяє поєднання трьох факторів симпатії у єдиний феномен.

Компоненту «оцінка» (V) відповідає суб'єктивний фактор Оцінка ситуації (Sit). Вона, швидше за все, виникає в ситуації середньої та низької складності (Sit [-1; 1]), у таких ситуаціях, у яких актуалізується мотив афіліації (?). У ситуації високої складності цей мотив поступиться місцем іншим. За його відсутності (α) зазначені три фактори існують самостійно або можуть утворювати комбінації зв'язків у вигляді відрізків: оцінка (V) - почуття (F); почуття (F) – установка (At); установка (At) - оцінка (V) та ін.

На компонент почуття (F) впливає фактор психологічного комфорту (ПК). Багатьма авторами неодноразово наголошувалося, що подібність суб'єктів є необхідною умовою виникнення симпатії. Можна припустити, що «схожість» є окремим випадком формування психологічного комфорту, таким чином, вона може і не призвести до виникнення симпатії, а її відсутність може стати сприятливою умовою для формування даного емоційного відношення, якщо між взаємодіючими суб'єктами є психологічний комфорт [25].

Психологічний комфорт первинний по відношенню до симпатії. Він присутній у емоційному відношенні, що підтверджується наявністю позитивних емоцій.

Проте психологічний комфорт може бути в інших типах емоційних відносин: повазі, товаристві, дружбі. Вона не може існувати без психологічного комфорту, тому що в у цьому випадку зростає тривожність щодо незнання реакції іншого на себе.

Таким чином, сформований «трикутник симпатії» перебуває у площині особистісних стандартів – суб'єктивних норм індивіда. Особистісні стандарти припускають двосторонню спрямованість індивіда: «інший мені» та «я для іншого». На відміну від площини особистих потреб, де має місце одностороння спрямованість – «інший для мене».

Виникнувши, емоційне відношення симпатії (S) проектується на дальню пам'ять, де закріплюється у вигляді гештальту (SG) – значної множини, що володіє полісемією. Як основний закон угруповання окремих елементів постулюється закон прегнантності (закону точності) – прагнення психологічного поля до освіти найбільш стійкою, простий та «економної» конфігурації [56].

Отже, вона має асоціативну природу. Для її виникнення мабуть, достатньо потрапляння на «позитивний» гештальт за умови виникнення психологічного комфорту. Отже, вона з більшою ймовірністю легше формується у людей з довгими асоціативними рядами. Вона також виступає не діадичним (формується спочатку між двома індивідами), а індивідуальним явищем, що не залежить від волі та дій самого «об'єкта» симпатії, оскільки велика роль асоціацій.

Враховуючи асоціативну природу феномену симпатії, ймовірно, можна стверджувати, що для вивчення формування даного емоційного відношення потрібно враховувати ще два компоненти – самооцінку та рівень інтелекту індивіда, оскільки вони визначають перебіг асоціативного розгону.

Грунтуючись на вищевикладеному, автори, Петрова А.А та. Державіна Г.Р, визначають феномен симпатії як емоційне відношення, що є триєдністю оцінки, установки, емоції, що виникає в ситуації середньої та низької складності під дією мотиву афіліації, утримуване наявністю психологічного комфорту, якому перших стадіях виникнення симпатії відводиться важлива роль [45].

1.2. Основні підходи до вивчення психологічних факторів вибору

Проведено теоретичний аналіз спеціальної літератури зарубіжних та вітчизняних дослідників з психології сім'ї та відносин, в ході якого виявлено критерії успішності вибору об'єкта симпатії, а також, шлюбного об'єкта симпатії, визначено сутність, структурні елементи та функції уявлень людей про вибір об'єкта симпатії [46].

Як одиниця суспільної структури, сім'я стала центром уваги дослідників різних дисциплін досить давно. Розглянуті в численних публікаціях (як наукових, так і популярних) проблеми вибору об'єкта симпатії та сім'ї, мають міждисциплінарний характер. І. Най та Л. Бернардо виділили 11 самостійних підходів до вивчення цієї проблеми, кожен з яких характеризується своїми методами дослідження, концептуальними рамками, досліджуваними феноменами. При соціологічному підході, наприклад, факт юридичної безпеки є достатньою підставою для визнання успішності об'єкта симпатії, хоча він не відображає якісних характеристик взаємин [58].

У численних психологічних дослідженнях, орієнтованих на виявлення найповнішої картини успішного сімейного життя, самопочуття людини у відносинах та сім'ї, ставлення суб'єкта до об'єкта симпатії, інтенсивно вивчаються передумови та умови виникнення любовних відносин (Абалакіна М.А., Агєєв В.С., Віттакер К., Дружинін В.М., Єрмолаєва Є.М., Ковальов СВ., Красовський Б.П.); зміни подружніх відносин при народженні в сім'ї дітей (Авдєєва Н.М., Хаймовська Н.А.), причини та особливості дисгармонійності у відносинах та шлюбі (Агарков СТ., Гаврилова Н.В., Гілягіна Є.І., Гозман Л.Я., Крафт-Ебінг Р., Крюкова Т.А., Куфтяк Є.В., Сапоровська МВ.), причини конфліктів та розлучення (Алєшина Ю.Є., Девіс К., Зуськова О.Е., Левкович В.П.); задоволеність відносинами (Алєшина Ю.Є., Гозман Л.Я., Дубовська О.М); особливості міжособистісної взаємодії протягом усього подружжя (Алєшина Ю.Є., Андрєєва Т.В., Варга А.,

Волкова А.Н., Гозман Л.Я.,) та їх вплив на особистісний розвиток пари (Коростильова Л.А. та ін).

Певні зусилля психологів спрямовані на створення інструментарію для вивчення любовних відносин (Алєшина Ю.Є., Бодальов А.А., Гозман Л.Я., Дубовська О.М., Кронік А.А., Марковська Н.Г., Митиль А.В., Обозов Н.М., Столін В.В., Хорошилова Є.А.). У психологічній теорії одним із перших на психологічні особливості вибору об'єкта симпатії звернув увагу З. Фрейд, припустив, що, завдяки складному несвідомому процесу, діти, виростаючи, переносять на свого потенційного чоловіка кохання, яке відчували до батьків протилежної статі. Німецький вчений Р. Зідлер, вважає, що вибір об'єкта симпатії як процес фільтрації. Американський соціальний психолог Д. Адамі виділяє стадії вибору об'єкта симпатії . Бажання пояснити механізм вибору призвело до створення цілого ряду концепцій. Серед зарубіжних дослідницьких позицій можна виділити теорії комплементарних потреб Р. Вінча, теорію «стимул-цінність-роль» Б.Мурстейна, інструментальну теорію підбору подружжя Р. Сентерса, теорію «фільтрів» А. Керкгоффа та К. Девіса, «Кругову теорію кохання» А. Рейса. У вітчизняній психології проблема вибору об'єкта симпатії, була предметом наукових досліджень про М.А. Абалакіної, О.М. Волковий, Л.Я. Гозмана, В.І. Овчиннікова, Л.П. Панкової, Б.Д. Паригіна, В.І. Слєпкова, В.А. Сисенко, О.О. Тирнова, Б.Ю. Шапіро.

Зарубіжні та вітчизняні теорії вибору об'єкта симпатії об'єднуються переважно двома ідеями. По-перше, майже всі вони базуються на принципі соціально-культурної гомогамії. По-друге, механізм вибору об'єкта симпатії представлений як система фільтрів (стадій), послідовно звужують коло можливих обранців, відсікаючи невідповідних [10; 24].

Дія соціокультурних факторів відбору об'єкта симпатії пояснює, чому у процесі пошуку об'єкта симпатії домінує тенденція до гомогамії, тому, що пари виявляється схожими (як правило) у своїх найбільш суттєві характеристики. Однак відповіді на питання, як конкретно відбувається

відбір, якими є його соціально-психологічні механізми, яким саме виходить, що одні стосунки виявляються гомогамними, а інші - гетерогамними, дають соціально-психологічні та психологічні теорії відбору, у фокусі уваги яких такі проблеми, як комплементарні (додаткові) потреби, обміни, соціалізовані фактори, у тому числі вплив батьків. Зокрема, одна з теорій, пов'язують ступінь гомогамії з впливом батьків, що виходить з припущення, що той факт, чи буде відносини гомогамними, залежить від характеру почуттів, емоцій, що пов'язують батьків та дітей [10].

Вибір об'єкта симпатії спонукається системою мотивів, що утворюють певну ієрархію, у межах якої можна говорити про мотиви сенсоутворюючих і мотивах-спонукачів. Мотиви відрізняються ступенем усвідомленості, у широкому діапазоні варіюючи від свідомих намірів до несвідомих мотивів. Нарешті, мотиви можуть визначити спрямованість на досягнення та спрямованість на уникнення.

СВ. Ковальов вважає, що люди обирають об'єкта симпатії, в основному орієнтуючись на нього (за спаданням) як на господарсько-побутову спілку; союз морально-психологічний; спілка сімейно-батьківська; педагогічний; союз інтимно-особистий. Однак, на думку автора, жодна з цих цілей не виключає інших [13].

З позиції практики, вимоги до вибору об'єкта симпатії є уособленням духу часу та показником потреб людини при тих чи інших соціально-економічних, політичних та інших умов, існуючих у суспільстві у конкретний історичний момент. Так, до середини ХІХ століття практично у всіх народів на всій території світу процедурі укладання відносин існували патріархальні принципи, соціально-економічний розрахунок, контроль та схвалення з боку найближчих родичів і соціального оточення людей в стосунках.

До другої половини ХІХ століття майже повсюдно трансформувалася ритуал відносин. З одного боку, як і раніше залишалися відносини, укладені з волі батьків, з другого - поширювалися відносини по взаємній домовленості

двох людей, хоча думка батьків мала ще велике значення. Знайомство та зближення пари, що досягла шлюбного віку, відбувалося переважно у тому соціальному середовищі, з яким вона була пов'язана своїм походженням і яка визначала основні вимоги до об'єкта симпатії [6].

У перші роки радянської влади традиційні відносини зазнають зміни, що мають свої особливості та об'єднуються втручанням держави у особисте життя громадян. Проводиться посилене феміністська пропагування. Стали досить частими відносини на власний вибір. Серед мотивів вибору переважають кохання та спільність інтересів [19].

Важливими вимогами до об'єкта симпатії стали морально-етичні якості та ідеологічні погляди. У цьому розширилися не лише свобода власного вибору, а й коло потенційного оточення, оскільки матеріальні міркування втратили колишнє значення, колишні станові відмінності стали враховуватися набагато менше, а конфесійні та етнічні перестали мати нормативний характер.

Соціально-економічні перетворення, якими у країні ознаменувався кінець ХХ століття, породили і нові міжособистісні стосунки, погляди людей сенс укладення відносин. Втратили колишню важливість та цінність такі важливі аспекти сімейного життя, як материнство, прагнення до зміцнення та збереження шлюбу. З'явилася нова соціокультурна нормативна система - прокреативна етика: шлюб вступати переважно, але не обов'язково; мати дітей бажано, але їх відсутність – не аномалія; сексуальне життя поза шлюбом – не гріх [20].

Демократизація сучасного суспільства, масове включення чоловіків середнього віку до трудового та суспільного життя обернулися його економічною самостійністю та підривом авторитету чоловіка як годувальника та голови сім'ї.

Безпосередній вплив на розвиток любовних відносин мають такі об'єктивні фактори, як падіння рівня життя, труднощі із забезпеченням житлом, соціальні потрясіння, а також причини суб'єктивного плану

(неуважне ставлення один до одного, відсутність спільних інтересів, взаємна грубість, небажання поступатися один одному, згладжувати та усувати конфлікти, вести домашнє господарство). Відсутність у суспільстві культури психологічної підготовки людей до створення сім'ї призводить до тому, що уявлення про шлюб та сім'ю складаються стихійно, виявляються недостатньо адекватними дійсності і надалі впливають на якість сімейних стосунків [26].

В даний час прийнято розрізняти три моделі вибору супутника життя:

1. Модель фільтрів. Відповідно до цієї моделі вибір об'єкта симпатії є багатоступеневим процесом. У першій стадії відбувається фільтрація за принципом гомогенності, тобто. виявляється приваблива сила людини, подібного за расою, походженням, релігійною та соціальною приналежністю. На другій стадії спрацьовує фільтр ціннісно-орієнтаційної єдності. Вона виникає при збігу цінностей, переконань, світоглядних позицій. На третій стадії фільтрація відбувається за принципом потребностно-мотиваційного. Важливим для зближення та ухвалення рішення про укладення шлюбу є збіг базових потреб.

2. Модель максимізації вигоди. Формування пари відбувається за наявності у об'єкта симпатії максимальної кількості бажаних якостей. Чим більше збігів, тим ймовірнішим стає факт укладання шлюбу саме з цим партнером.

3. Модель додатковості. Привабливою є ситуація, коли протилежний партнер має щось таке (властивості, риси характеру, інтереси, вміння), чого немає в першого. Такий механізм компенсації спрацьовує за принципом компліментарності [31].

1.3. Особливості психологічних факторів вибору об'єкта симпатії чоловіками середнього віку

Досі ми надавали лише поетам зображати ті «умови кохання», за яких люди здійснюють їхній «вибір об'єкта» та узгоджують свої мрії з дійсністю. Насправді поети відрізняються від інших людей деякими особливостями, що дозволяють їм вирішити таке завдання. Маючи особливо тонку організацію, більшу сприйнятливість потаємних прагнень і бажань інших людей, вони водночас виявляють достатньо мужності, щоб розкрити перед усіма своє власне несвідоме.

Аналізувавши статтю З.Фрейда «Нариси з психології сексуальності», ми можемо сказати, що під час психоаналітичного лікування лікар має достатньо можливості знайомитися з областю любовного життя невротиків. Таке знайомство показує нам, що подібна поведінка в цій галузі можна спостерігати у середньої здорової людини і навіть у видатних людей. Внаслідок щасливої випадковості у підборі матеріалу завдяки накопиченню однорідних вражень перед нами вимальовуються певні типи в любовному житті [58].

Один такий чоловічий тип вибору об'єкта ми би хотіли описати, тому що він відрізняється низкою таких «умов любові», поєднання яких незрозуміло, навіть дивно, і, водночас, цей тип допускає просте психологічне пояснення.

1. Першу з цих «умов любові» можна було б назвати специфічною; якщо воно є, слід вже шукати й інші відмітні ознаки цього типу. Його можна назвати умовою постраждалого третього. Сутність його полягає в тому, що особи, про які йдеться, ніколи не обирають об'єктом свого кохання вільної жінки, а неодмінно таку, на яку пред'являє права інший чоловік: чоловік, наречений або друг. Ця умова виявляється в деяких випадках настільки фатальним, що на жінку спочатку не звертав жодної уваги, або вона навіть відкидається доти, доки вона нікому не належить; але людина такого типу

закохується відразу ж у ту саму жінку, як тільки вона вступить в одне із зазначених відносин до якогось іншого чоловіка.

2. Друга умова, можливо, вже не така постійна, проте така ж дивна. Цей тип вибору об'єкта поповнюється тільки завдяки поєднанню цієї умови з першим, тим часом перша умова сама по собі, здається, зустрічається дуже часто. Друга умова полягає в тому, що чиста, поза всякими підозрами, жінка ніколи не є достатньо привабливою, щоб стати об'єктом любові, приваблює ж у статевому відношенні лише жінка, яка вселяє підозру, – вірність і порядність якої яка не проти пофліртувати, до відкритого полігамічного способу життя кокетки або жриці кохання. Але представник нашого типу не може відмовитися хоча б від якоїсь особливості такого роду. Цю умову з деяким перебільшенням можна назвати «любов'ю до повії» [58].

Подібно до того, як перша умова дає задоволення ворожим почуттям щодо чоловіка, у якого забирають кохану жінку, друга умова – причетність жінки до проституції – перебуває у зв'язку з необхідністю відчувати почуття ревності, яке, очевидно, є потребою закоханих цього типу. Тільки в тому випадку, якщо вони можуть ревнувати, пристрасть їх досягає найбільшої сили, жінка набуває справжньої цінності, і вони ніколи не втрачають можливості випробувати це найбільше. Дивно те, що ревнують не до законного володаря коханої жінки, а до претендентів, до чужих, поблизу яких її підозрюють. У різко виражених випадках той, хто любить, не виявляє бажання бути єдиним власником жінки і, мабуть, відчувається добре в такому «потрійному союзі». Один з досліджуваних З. Фрейда, який сильно страждав через захоплення «на стороні» своєї дами, нічого, однак, не мав проти її заміжжя і всіма силами сприяв йому; по відношенню до чоловіка він потім на протязі багатьох років не виявляв і сліду ревності. В іншому типовому випадку досліджуваний був, щоправда, спочатку при перших зв'язках любові дуже ревнивий до чоловіка і змусив свою даму відмовитися від подружніх відносин з ним; але в численних пізніших зв'язках він поведився так само, як інші, і не знаходив, щоб законний чоловік був на заваді [59].

Наступні пункти малюють вже не умови, що пред'являються до об'єкта любові, а відношення того, хто любить об'єкт свого кохання.

3. У нормальному любовному житті цінність жінки визначається її непорочністю і знижується з наближенням до розряду повії. Тому дивним відхиленням від нормального здається та обставина, що закохані даного типу відносяться до чоловіків середнього віку саме такого розряду як до найцінніших об'єктів кохання. Любовним зв'язкам із цими жінками вони віддаються всіма силами своєї душі, із пристрасстю, що поглинає й інші інтереси життя. Вони й можуть любити тільки таких чоловіків середнього віку і щоразу висувають до себе вимогу незмінної вірності, як би часто не порушували її насправді. У цих рисах описуваних любовних відносин надзвичайно ясно виражений нав'язливий характер цих відносин, властивих певною мірою будь-якому стану закоханості. Не слід, однак, думати, на підставі цієї вірності та сили прихильності, що один-єдиний такий любовний зв'язок заповнює все життя таких людей, або він буває тільки один раз у житті. Навпаки, пристрасні захоплення такого роду повторюються з тими ж особливостями багато разів у житті осіб такого типу, як точна копія попередньої. Більше того, залежно від зовнішніх умов, наприклад, зміни місця проживання та середовища, любовні об'єкти можуть так часто змінювати один інший, що з них утворюється довгий ряд [58].

4. Найбільше вражає спостерігача тенденція рятувати кохану, що виявляється у коханців такого типу. Чоловік переконаний, що кохана потребує його, що без нього вона може втратити будь-яку моральну опору і швидко опуститися до низького рівня. Він її рятує тим, що не залишає її. У деяких випадках намір рятувати може бути виправданим посиленням на статево нестійкість та сумнівне громадське становище коханої; але воно проявляється так само виразно і там, де посилення дійсний стан речей немає. Один з чоловіків, що належав до описуваного типу, вмів завойовувати своїх дам надзвичайно вправними спокусами і винахідливою діалектикою, потім робив у своїх любовних зв'язках усілякі зусилля, щоб за допомогою їм

самим складених трактатів утримати чергову коханку на шляху «чесності» [58].

5. Якщо розглядати окремі риси сформованих умови, що вимагають, щоб кохана була невільна і належала до розряду повій, на високу її оцінку, на потребу відчувати ревності, на вірність, яка, однак, поєднується з легкістю переходу від однієї до іншої жінці, і на намір рятувати, то здається мало ймовірним, щоб усі ці особливості могли походити з одного джерела [58]. І все ж таки при психоаналітичному поглибленні в історію життя осіб, про яких йдеться, легко відкрити таке джерело. Цей своєрідний вибір об'єкта кохання і такі дивні любовні стосунки мають те саме психічне походження, що й любовне життя у нормальної людини: вони походять від дитячої фіксації ніжності на матері і є одним з наслідків цієї фіксації. У нормальної любовної життя зберігається небагато рис, у яких безсумнівно проявляється вплив материнського прообразу вплинув на вибір об'єкта, на кшталт, наприклад, переваги, наданого молодими людьми зрілим жінкам; отже, відокремлення любовного потягу (лібідо) від матері відбулося порівняно скоро. У людей такого типу, навпаки, потяг до матері і після настання статевої зрілості мало місце так довго, що у вибраних ними пізніше об'єктів кохання виявляються чітко виражені материнські ознаки, і в них легко дізнатися про заміну матері. Тут напрошується порівняння з деформацією черепа новонародженого: після тривалих пологів череп новонародженого є зліпками тазових ходів матері [58].

На нас лежить у такому разі обов'язок вказати на ймовірність того, що характерні риси чоловіків нашого типу, умови їхнього кохання та їх поведінка у коханні дійсно походять від материнської констеляції. Найлегше це зробити стосовно першої умови, щоб жінка була невільна і щоб був постраждалий третій. Цілком очевидно, що у дитини, яка виросла в сім'ї, невід'ємно пов'язаний з уявленням про матір той факт, що мати належить батькові, і «постраждалим третім» є не хто інший, як батько. Так само природна для дитячих відносин переоцінка, завдяки якій кохана є єдиною,

незамінною: бо ні в кого не буває більше однієї матері, і ставлення до неї ґрунтується на тому, що не повторюється і не допускає жодного сумніву подій (народження).

Якщо всі об'єкти любові лише заміна матері, то зрозуміло і «освіта ряду», яка здається такою, що різко суперечить умові вірності. Психоданаліз показує нам і на інших прикладах, що діюче в несвідомому незамінне часто проявляється розчленованим на нескінченний ряд - нескінченний тому, що всякий сурогат все-таки не дає задоволення. Так, наприклад, у дітей у відомому віці виникає непереборне бажання ставити все нові і нові питання, і це пояснюється тим, що їм треба поставити одне питання, яке вони не наважуються поставити. А балакучість деяких невротичних хворих пояснюється вагою таємниці, яку їм хочеться розголосити і яку, незважаючи на всі спокуси, вони таки не видають [61].

Те, що обраний об'єкт відноситься до повій, абсолютно суперечить тому, що джерелом його є материнський комплекс. Свідоме мислення дорослої людини мати представляє особистість високої моральної чистоти, і трохи знайдеться таких зовнішніх вражень, які були б для нас такі болючі, як сумнів у цьому сенсі стосовно матері. де саме це різке протиріччя між «матір'ю» і «повією» і спонукає нас досліджувати історію розвитку та несвідоме взаємини цих двох комплексів, оскільки ми вже давно знаємо, що у несвідомому часто зливається воедино те, що у свідомості розщеплене на два протилежні поняття . Дослідження повертає нас до того періоду життя, коли хлопчик вперше дізнається про статеві відносини між дорослими – приблизно до років, що передують статевої зрілості. Грубі оповідання, пройняті явним наміром образити і обурити, знайомлять його з таємницею статевого життя і підривають авторитет дорослих, який виявляється несумісним із виявленням їхніх статевих стосунків. Та обставина, що ці одкровення ставляться до батьків, справляє найсильніше враження на новопосвяченого. Нерідко слухач прямо-таки протестує, заперечуючи приблизно так: цілком можливо, що твої батьки чи батьки інших людей

роблять між собою щось подібне, але це абсолютно неможливо між моїми батьками [58].

У той же час хлопчик у вигляді короля, який рідко бракує, до «ознайомлення зі статевим питанням» дізнається про існування відомого роду чоловіків середнього віку, які завдяки своїй професії віддаються статевому коханню, і тому всі їх зневажають. Ця зневага йому самому залишається чужою; у нього народжується до цих нещасних лише змішане почуття зневіри та жахів, оскільки він знає, що і він сам через них може долучитися до статевого життя, яке вважав досі перевагою лише «великих». Коли він уже перестає сумніватися в тому, що його батьки становлять виняток із огидних правил статевого життя, він цинічно говорить собі, що різниця між його матір'ю і занепаалою жінкою вже не така велика, що по суті обидві вони роблять одне й те саме. «Освітні» розповіді розбудили в ньому сліди спогадів про його ранні дитячі роки і бажання і оживили в ньому пов'язані з ними переживання. Дитина починає бажати свою матір у цьому новому сенсі і знову починає ненавидіти батька як суперника, який стоїть на шляху до здійснення цього бажання, він потрапляє, як ми говоримо, до влади «комплексу Едіпа». Він бачить зраду з боку матері в тому, що вона полюбила батька, а не його, і не може їй пробачити. Ці переживання, якщо тільки вони не проходять швидко, не виявляються ні в чому реально, а тільки зживаються у фантазіях, які мають своїм змістом сексуальне життя матері за найрізноманітніших обставин: їхня напруга з особливою легкістю дозволяється в актах самозадоволення. Внаслідок постійної взаємодії обох спонукальних мотивів цих душевних рухів – статевого бажання та спраги помсти – найбільшою перевагою користуються фантазії про невірність матері; коханець, з яким зраджує мати, має багатьма рисами своєї персони, вірніше, своєї ідеалізованої особистості, що виросла за віком до рівня батька. Те, що я в іншому місці [59] описав, як «сімейний роман», становить різноманітні продукти цієї роботи фантазії та сплетення їх з різними егоїстичними інтересами певного періоду життя.

Познайомившись із цією частиною історії душевного розвитку, ми вже не можемо знаходити незрозумілою та суперечливою та обставина, що приналежність коханої до проституції обумовлена безпосередньо впливом материнського комплексу. Описаний нами тип чоловічої любовної життя носить сліди цього розвитку, і його можна зрозуміти як фіксацію на фантазіях хлопчика у періоді статевої зрілості, які знайшли після своє втілення у реальному житті. Легко припустити, що посилений онанізм у роки перехідного віку також сприяє фіксації цих фантазій.

Тенденція рятувати кохану жінку з такими фантазіями, що розрослися до того, що вони отримали владу над реальним любовним життям, знаходиться ніби тільки у віддаленому поверхневому зв'язку, вичерпному свідомими доказами. Улюблена жінка наражається, мовляв, на небезпеку, завдяки своїй схильності до непостійності і невірності, і цілком зрозуміло, що той, хто любить, намагається вберегти її від небезпеки, охороняючи її чесноту і протидіючи її поганим нахилам. Однак, вивчення «покриваючих спогадів», фантазій і нічних сновидінь таких осіб показує, що тут має місце «раціоналізація» несвідомого мотиву, що чудово вдалася, подібна до вдалої вторинної обробки матеріалу сновидінь. Насправді мотив порятунку має самостійне значення та історію і є продуктом материнського або, вірніше, батьківського комплексу, коли дитина чує, що вона зобов'язана життям батькам, що мати «дарувала йому життя», то в ньому поєднуються ніжні почуття з душевними рухами, що виражають прагнення бути хворим і досягти самостійності, і зароджують у ньому бажання повернути батькам цей дар і відплатити їм тим самим. Непокірність хлопчика ніби висловлює: мені нічого не треба від батька, я хочу повернути йому все, що я йому вартував [58]. Він малює собі фантазії про врятування батька від смертельної небезпеки і таким чином розплачується з ним. Ця фантазія часто переноситься на імператора, короля чи іншу почесну особу і в такому зміненому вигляді стає доступною свідомості і навіть придатною для поетичної обробки. Стосовно батька переважає загрозове значення фантазії

про порятунок, а за адресою матері проявляється її ніжне значення. Мати подарувала життя дитині, і нелегко відшкодувати такий своєрідний дар чимось рівноцінним. Але при незначній зміні значення слів – що так легко вдається у несвідомому і що можна уподібнити свідомому злиттю понять – врятувати мати набуває значення: подарувати чи зробити їй дитину, зрозуміло, цілком схожого на самого себе. Це віддалення від первісного сенсу порятунку не дуже велике, зміна значення слів не є довільною. Мати подарувала йому життя – його власне, – і за це їй дарується інше життя, життя дитини, яка має максимальну схожість із нею самою. Син виявляє свою подяку тим, що бажає мати від матері сина, рівного собі, тобто у фантазії про порятунок він цілком ототожнює себе з батьком. Усі потяги – ніжні, благородні, хтиві, непокірні та самовладні знаходять задоволення в цьому одному бажанні бути своїм власним батьком [47]. Не зникає і момент небезпеки за такої зміни значення; адже сам акт народження є небезпекою, з якої порятунок приходиться завдяки зусиллям матері. Народження є першою життєвою небезпекою та прообразом усіх наступних, що вселяють нам страх; переживання при народженні залишаються в нас, мабуть, у тому афективному вираженні, друге ми називаємо страхом. Макдуф у шотландській легенді, не народжений матір'ю, а вирізаний з утробы її, тому не знав і страху.

Як О.Ранк описував у своїх дослідженнях, що стародавній снововідиць Артемідор був, безсумнівно, правий, стверджуючи, що сновидіння змінює свій сенс залежно від особи, яка бачила сон. За законами вираження несвідомих думок «порятунок» може мати різне значення залежно від того, чи фантазує про нього жінка чи чоловік. Воно може однаково мати значення зробити дитину – дати початок народженню (у чоловіка), як і самій народити дитину (у жінки). Особливо у зв'язку з водою можна ясно бачити ці різні значення порятунку у сновидіннях та у фантазіях. Якщо чоловік рятує уві сні жінку, то це означає: він робить її матір'ю, – що, згідно з вищевикладеним, відповідає змісту: він її робить своєю матір'ю [64]. Коли жінка рятує когось

(дитини) з води, то цим вона визнає себе, подібно до царівни в легенді про Мойсея, яка народила його матір'ю.

Іноді фантазія про порятунок батька також набуває сенсу ніжного ставлення. Тоді вона висловлює бажання мати батька сином, тобто мати такого сина як батько. Внаслідок всіх цих відносин мотиву порятунку до батьківського комплексу, тенденція рятувати кохану становить суттєву рису описаного тут любовного типу.

Ми не вважаємо за потрібне наводити докази правильності методу роботи З. Фрейда та О. Ранка, які в даному випадку, як і при описі анальної еротики, прагнуть до того, щоб спочатку виділити з усього матеріалу спостереження украй і різко окреслені типи. В обох випадках є набагато більша кількість індивідів, у яких можна спостерігати лише окремі або не різко виражені риси цього типу. І зрозуміло, що лише зв'язний виклад всіх тих спостережень, виходячи з яких встановлені ці типи, дасть нам можливість правильно їх оцінити.

РОЗДІЛ 2

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОТІКАННЯ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ В СУЧАСНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

2.1. Психологічні особливості протікання середнього віку

Середній вік - віковий період людини, що передує літньому віку. Західні вчені визначають його межі по-різному: початок – від кінця третього десятиліття до 40 років, кінець – від кінця четвертого десятиліття до 60 років [30].

Середній вік людини – це час максимального впливу. Зрілий вік чоловіків у верхніх ешелонах бізнесу становить п'ятдесят чотири роки. І хоча кількість американців віком від сорока до шістдесяти п'яти років становить лише чверть населення, проте вони заробляють понад половину національного доходу [62].

Головне, що традиційно пов'язується із середнім віком, — це досвід, проте має дві сторони. Люди середнього віку, які досягли п'ятдесяти років і проігнорували можливість переоцінки в переході до середини життя, можуть опинитися в стані звичайного твердолобого захисника свого статус-кво. Таких людей називають "консерваторами". Інша постать — “дитина” середнього віку, яка заперечує свій вік і, тим самим, свій досвід: виробник з тонкими вусиками, який хоче залишатися двадцяти шестирічним, поки йому не виповниться шістдесят років [56].

З іншого боку, люди в середньому віці бачили, відчували та вірили у свої особисті істини у переході до середини життя: не потрібно більше чекати на здійснення нездійсненої мрії та захищати негнучку позицію. Перевіривши різні способи вирішення проблем та зміни життя, вони модифікували багато припущень та ілюзії молодості, перевірили їх на практиці і тепер, знаючи, які з них працюють, можуть приймати рішення та

економити дії [55]. Як тільки люди зрілого віку приходять до судження на основі зовнішнього та внутрішнього досвіду, “червона стрічка” поведінки розрізається. Берніс Нойгартен зазначає, що різке поліпшення у прийнятті судження говорить про те, що людина досягла середнього віку.

Певний аспект у житті, який раніше домінував і задовольняв вас (наприклад, збудження від суперництва у бізнесі чи турботи про дітей), не може назавжди залишитися основним напрямом вашого життя. У середньому або похилому віці можуть розквітнути та стати справою всього життя інтереси, які раніше були вторинними. Кожне проникнення в нову посудину вивільняє наступні роки черговий енергетичний резервуар.

Але в літньому віці вам доведеться не просто, якщо в середині життя ви не відчуєте потреби розвивати паралельні інтереси. Чоловік, який виходить на пенсію у шістдесят п'ять років, не візьме раптово до рук фотокамеру і не зробить оновлення за рахунок здобуття другої кар'єри, ставши фотографом [54]. Чи має людина якийсь талант чи ні, все одно будь-який навчальний період вимагає готовності пережити невизначеність і замішання. Навіть у п'ятдесят років людина схильна усвідомити та пройти цей етап.

Наприклад, уявіть лікаря, чоловіка середнього віку, який зайнявся фотографією у тридцятирічному віці. У сорок п'ять років він досяг чудової якості знімків. Він використав новий підхід у кольоровій фотографії. Спочатку це було лише хобі, але потім стало другим основним заняттям. З того часу минуло багато років, він об'їздив увесь світ (часто він брав із собою дружину) і під час подорожей знімав улюблені ландшафти. Сьогодні йому сімдесят років, проте він досі перебуває в прекрасній фізичній формі і має гарне психічне здоров'я чоловіка в розквіті років.

Чоловіки середнього віку відчувають його залежно від кар'єри та змін у стані здоров'я. А жінки середнього віку схиляються до його визначення залежно від подій у сім'ї [55].

Менеджери в корпораціях повинні працювати інтенсивніше, щоб знайти нові джерела енергії, оскільки наближається термін виходу на пенсію.

Деякі корпорації починають скорочувати своїх менеджерів вже у шістдесят років. Інші обговорюють можливість виходу керівників на пенсію із п'ятдесяти п'яти років. Люди, які приймають такі рішення, мають ознайомитись зі статистикою самогубств. Виявляється, найбільше зростання випадків самогубств зареєстровано у чоловіків віком від п'ятдесяти п'яти до шістдесяти п'яти років. Це доводить, що багато чоловіків після виходу на пенсію відчують себе викинутими на звалище через непотрібність. Більш гуманний підхід ми спостерігаємо у Швеції, де працівникам фірми з шістдесяти до сімдесяти років пропонується поступове скорочення робочих годин, що ніби готує їх до “поступового виходу на пенсію” [52].

Наше бачення самих себе більше, ніж будь-що, визначає багатство або недовіки середнього віку у чоловіків і чоловіків середнього віку. Люди, які зіштовхуються зі своїм віком, не очікують, що їхній організм функціонуватиме так само гладко, як і раніше, без жодної сторонньої допомоги. Однак Френкель-Брунsvік зауважила, що знання та досвід протидіють біологічному занепаду [57].

Сучасна людина середнього віку вже не відчувається хворою. У симптомах, які відчувають чоловіки та жінки цього віку, були відзначені глибокі зміни. Сьогодні такі люди спокійно отримують консультації у клініці, чого не було двадцять років тому. Аналітики Лайонеллс і Манн з інституту Уайта виявили в порівняльному дослідженні, що психосоматичні скарги, пов'язані з важливими особистими проблемами і виражалися в “незрозумілому змішаному почутті втоми та апатії”, настільки характерні для середнього віку минулого, сьогодні сприймаються так, як треба: це питання самореалізації та задоволення [30].

Концепція “що більше ми використовуємо, тим менше втратимо”, взята на озброєння дослідниками статей, проявляється й інших областях, наприклад, у здібності вчитися. Чим більше ми розвиваємо наш мозок, тим більше він продовжує працювати на нас. Високоосвічені люди мало демонструють свого страху перед фізичним старінням. Зазвичай сприйняття з

роками покращується, після п'ятдесяти років ми втрачаємо швидкість, але не якість сприйняття, що свідчить про наявність кризи, якщо така є. Здатність до навчання у дорослої людини загалом не знижується, але в пізнішому віці він гірше засвоює незнайомий матеріал.

Добре, якщо одне з нових обраних занять буде пов'язане із перебуванням на свіжому повітрі. Звичайно, після сорока років ми швидше втомлюватимемося після фізичних вправ. Регулярні вправи краще ніж раптові ривки. Фізична пасивність не принесе нічого хорошого. Мозку потрібен кисень, а легким потрібна допомога у його забезпеченні, оскільки природне розширення грудної клітки з віком знижується. Серцевий м'яз може використовувати нові шляхи для циркуляції крові, що відкриваються при регулярних фізичних вправах. Вправно підібрані вправи можуть затримати процес старіння .

Чоловіки та жінки середнього віку, які ведуть сидячий спосіб життя, повинні рахуватися з можливими несприятливими реакціями, грижами, травмами та серцевим нападом. Мляве серце вже не задовольняє потреби людини, так само як і в'язкі м'язи не можуть надати достатню підтримку хребту та життєво важливим органам [34].

Вибір активної справи в середині життя не означає, що ви потрапили в пастку, змагаючись з молодшим атлетичним організмом. Придбані у боротьбі протягом першої половини життя ресурси та досвід можуть бути спрямовані на досягнення інших цілей, інших призвів. На Сході, наприклад, найбільш цінними вважаються такі заняття, підготовка до яких займає багато років (споглядання, медитація, поезія та мистецтво). Вікова група людей від сорока до п'ятдесяти років вважається відносно молодю. У нашому суспільстві повсюдно поширена думка про те, що в середньому віці кольори стають менш яскравими, запахи, уподобання та звуки запам'ятовуються гірше, ніж у дні юності. Такий стереотип практично не знаходить підтримки серед психологів. Сприйняття середнього віку має свою чарівність [40].

“Я винен” двадцятирічного віку, яке перетворюється на “я хочу” у тридцять років, у сорокарічному віці знову перетворюється на “я винен”. Деякі з повинності є надто реальними. Наприклад, плата за навчання дітей у коледжі часто збігається із потребою старіючих батьків у матеріальній підтримці. Але більшість відносини “я винен”, яке поширюється на п'ятдесятирічний вік, забарвлено звичкою і формою досвіду, почерпнутого в ранні роки [24].

Сьогодні люди старшого середнього віку, будучи представниками покоління «великої депресії», навчилися захоплюватись матеріальною забезпеченістю. Пройшло багато часу після того, як голод відступив від дверей їхнього будинку і вони стали матеріально забезпеченими людьми з кредитними картками та розкішними машинами, проте звичка до обережності у них все ж таки залишилася.

Якщо одних людей переломним моментом оновлення є переоцінка ставлення до грошей, то інших цей момент пов'язані з питаннями віри.

Дослідники, які займалися характеристикою середнього віку, реєструють різкий підйом задоволення шлюбним союзом у сорокап'ятирічного подружжя, яке разом пройшло перехід до середини життя. Справа, звичайно, не в тому, що партнери чудовим чином змінюються на краще, просто ми перестаємо звинувачувати один одного в наших внутрішніх протиріччях. Різке піднесення задоволення шлюбним союзом досягає піку після п'ятдесяти років.

Партнери в цей час вже дуже добре знають один одного (хоча завжди є — і, мабуть, щось, що може їх здивувати). Багато подружніх пар у середньому віці стикаються з можливістю надійних дружніх стосунків [24].

Однак ясно, що повинні мати місце і взаємні інтереси, і повага до бажання усамітнення. Прекрасно, коли поруч із вами перебуває людина, яка старіє разом із вами, людина, з яким вас поєднують спільні друзі, спогади та прогулянки під дощем, який разом з вами займається будинком, де вже немає дітей, і який знаходить задоволення, живучи поряд з вами [48].

Первинні шлюбні спілки людей середнього віку є рідкістю. Але ті, хто розлучився, готові і хочуть спробувати одружитися. Серед тих, хто наново одружується, двадцять п'ять відсотків становлять люди середнього віку.

З віком знижується бажання порівнювати себе з іншими. Люди більше зайняті своїм внутрішнім життям. Як нагороду за це вони отримують дві найяскравіші характеристики зрілості: розуміння та філософське споглядання. У процесі пізнання себе люди починають отримувати задоволення у відчуженості від інших.

Партнер розглядається як цінне джерело спілкування, а не як заміна батька чи матері. Зазвичай ми дивуємося, коли діти, що виростили, стають прекрасними компаньйонами. Особливо коли вони вже звільнилися з-під впливу батьків і дозволяють собі глузливо посміхатися, дивлячись на їхні манери, і залишати банки з-під коли на підлозі по всьому будинку. Це не означає, що з віком ми втрачаємо інтерес до інших. Письменник із Флориди Скотт Максвелл помічає з висоти свого вісімдесятидворічного віку: "Незалежно від віку мати завжди шукає у своїх дітях середнього віку ознаки поліпшень" [54].

Середина життя безперечно є часом поваги ексцентричності. Це стає можливо, коли ми долаємо звичку намагатися догодити кожному, це відноситься до пізнього розвитку багатьох чоловіків середнього віку. Так вважає відомий фізіолог доктор Естель Рамей. Їй близько шістдесят років діти виростили. Вона вважає, що зараз почала більше говорити правду:

“Раніше я навіть не розуміла, що брешу. Я просто думала, що це стосується манер, прийнятих серед леді. Хотілося бути, як усі. А зараз я не звертаю уваги на великосвітські манери і дбаю про те, щоб подобатися лише деяким людям” [50].

Люди, які залишаються самотніми у середньому віці, мають бути готові прийняти це. В принципі, це може бути навіть добре, особливо якщо ви пригнічені особистістю об'єкта симпатії або, багато років проіснувавши в корпоративному осередку, якою є подружня пара, не знаєте, чи є у вас

ресурси, щоб вижити одній. Повірте, досвід покаже вам, що, звісно, можете [49].

Вдівець наголосив на такій самій зміні в собі. Після смерті дружини він не був упевнений, що зможе добре виховати дочку-підлітка, яка тяжко переживала смерть матері, і почав сумні пошуки жінки, яка могла б стати дружиною йому та матір'ю дівчинці. Минув рік, потім два. Він усе ще залишався самотнім. Однак через деякий час він перебудував свою роботу і звільнив час для спілкування з дітьми і незабаром відчув у собі впевненість як у батька. І хоча він підтримував дружні зв'язки з кількома жінками, проте з подивом виявив здатність самотійно готувати і задовольнятися собою.

Одна з найбільших винагород, яка дає нам розкладання себе на складові для оновлення, — це самоствердження в етичному та моральному плані та незалежність від стандартів та думок інших людей. Випробувавши різні моделі поведінки і дійшовши до шляхетності, яке варто захищати, можна досягти того, що Еріксон називає об'єднанням. Під цим він розуміє досягнення такого рівня розвитку дорослої людини, коли людина може дати благословення свого життя [45].

Такий крок означає відмову від моделі поведінки, що виявилася незадовільною. Це безперечно означає усвідомлення свого способу життя, який ви збираєтесь використовувати, але не хочете, щоб він вас зруйнував.

Було б вражаючим, якби ми не відчували деякі муки, залишаючи знайомий ступінь розвитку дорослої людини і піднімаючись на інший, ще такий невизначений, ступінь. Однак готовність просуватися через ці переходи еквівалентна готовності жити удосталь. Якщо ми не міняємось, ми не розвиваємося. Якщо ми не розвиваємося, ми не живемо реально. Розвиток потребує тимчасової відмови від безпеки. Це означає відмову від відомих, але обмежуючих моделей поведінки, надійної, але не приносить задоволення роботи, від цінностей, які більше не віриш, відносин, які вже втратили свою значимість. Достоевський так говорив із цього приводу: "Люди найбільше

побоюються зробити новий крок, вимовити нове слово". Цей страх потрібно подолати.

Якщо фізична сила та задоволення почуттів вважаються найбільшими цінностями життя, то ми заперечуємо в нас усе, що знаходиться за межами молодості, тобто наш досвід. Якщо ми не бачимо нічого, що могло б змагатися з накопиченням добрих справ і успіхів, то заганяємо себе в пастку повторного середнього віку, що втратив новизну. Насолода від самовикриття завжди під рукою. Хоча наші кохані входять у наше життя і виходять із нього, проте ніша для кохання залишається. І для мозку, звільненого від постійних прагнень юності, настав час безперервно розгадувати таємниці існування [51].

Сміливість робити нові кроки дозволяє нам пройти кожен ступінь розвитку з почуттям задоволення та знайти свіжі відповіді, які покажуть нам багатство інших ступенів розвитку. Силою, яка може пожвавити в нас усі періоди життя, є наша внутрішня сила.

2.2. Криза середнього віку

Криза середнього віку - це тривалий пригнічений емоційний стан, який пов'язаний з усвідомленням уявних або справді втрачених можливостей і думкою про неминучий наступ старості, що часто супроводжується переоцінкою цінностей. Людина в цей період перебуває перед необхідністю порівняння своїх задумів із частиною життя, що залишилася. Притому настає розуміння того, що час на реалізацію задуманого обмежений. Існує багато вікових класифікацій, які розроблені фахівцями з різних галузей людського знання (і з різних підстав). Наприклад, з давньої китайської класифікації зрілість розподіляють на 4 періоду: з 20 до 30 років – вік одруження; з 30 до 40 – вік виконання громадських зобов'язань; з 40 до 50 - осягнення своїх

помилки; з 50 до 60 – останній період творчого життя. Піфагор зіставляв віку з часом року, зрілість охоплювала періоди літа (20–40) та осені (40–60) [53].

Криза середнього віку - це тривалий пригнічений емоційний стан, який пов'язаний з усвідомленням уявних або справді втрачених можливостей і думкою про неминучий наступ старості, що часто супроводжується переоцінкою цінностей. Людина в цей період перебуває перед необхідністю порівняння своїх задумів із частиною життя, що залишилася. Притому настає розуміння того, що час на реалізацію задуманого обмежений.

Е. Еріксон теоретично припускав, що середній вік, як і інші періоди життя, ставить перед людьми деякі завдання розвитку і вимагає від них вивчення деяких навичок та умінь, щоб отримати позитивний досвід та набутти душевного спокою на наступній стадії життя. За Е. Еріксоном, основне завдання розвитку в середньому віці полягає у виборі між стагнацією его і тим, що сам Е. Еріксон іменував генеративністю, тобто поширенням інтересів его за межі інтересів до себе - на ширші області ідентифікації з іншими людьми, з усією сукупністю людей загалом і з майбутніми поколіннями [1].

Що стосується психологічного розвитку, то дослідження показують суттєві позитивні зміни особистості дорослих, які просуваються з віком до вищих рівнів компетентності, присутність яких довели Б. Інельдер та Ж. Піаже у "Розвитку логічного мислення", вищим стадіям морального розвитку за Л. Колбергом, мотиваційним спонуканням вищого ладу у тому вигляді, як їх описав К. Кулен, і, як передбачає Р. Вейлант, навіть до інших видів захисних механізмів, які використовують у складних ситуаціях [9]. В умовах стресу люди зрілого віку не втрачають бадьорого настрою, допомагають іншим, думають про майбутнє і не поспішають реагувати на неминучі поточні конфлікти. Для дорослого віку властивий та соціальний розвиток.

Необхідно сказати, що саме чоловіки найважче переживають цю кризу. У чоловіків середнього віку все інакше, якщо вони змогли реалізувати себе як матері, то спостерігаючи за своїми дітьми, вони розуміють, що прожили ці

роки не дарма. Представники чоловічого населення такого «не відчують», батьківський інстинкт над ними не має влади.

Криза середнього віку надає негативний вплив на фізичний, емоційний та психологічний стан чоловіка. Але спершу слід вирішити питання психологічного характеру, внаслідок чого фізичне самопочуття покращиться само собою.

У період кризи середнього віку чоловіки часто переживають потребу повернути молодість, почати все спочатку, перевірити, чи не втратили чогось. У цей момент чоловік шукає позашлюбні зв'язки на стороні, щоб тим самим показати собі, що він ще щось може. Таким чином, ці зв'язки не завжди мотивовані неповагу до дружини чи незадоволеності їй. Ошукана дружина і дружина, що змінила, часто позашлюбний зв'язок бачать під різними кутами. В основному дружини дорікають собі, підозрюють чоловіків і вважають зраду непоправним і безповоротним ударом по їхнім стосункам. Чоловіки в основному, в таких випадках говорять про любов до своїх дружин, вони не хочуть, щоб вона знала про коханку, оскільки вони, найімовірніше, все одно повернулися б у сім'ю, і часто через короткий період позашлюбних стосунків взагалі більше не думають і не згадують про них. Коханки молодого віку часто залучали чоловіків, яким доводилося переживати кризу середнього віку, тим, що вони не були проблемами, з якими доводилося стикатися чоловікам. На цій підставі під час спілкування з молодими подругами проблеми для самих чоловіків «це як би переставали існувати». Це є сутністю стратегії уникнення [51].

У той же час особливістю перебігу кризи середнього віку у чоловіків, які мають синів, характеризується страхом конкуренції та невідповідності мужньої моделі в їхніх очах. Хлопчики ж, які вже майже дорослі, намагаються відстояти себе і починають грубити. Так потреба синів у самоствердженні та самостійності, з одного боку, та бажання ніжності та невпевненість батьків, з іншого боку, дуже важкі [49].

Таким чином, проблема влади часто виникає і в сім'ї, де дружина чи супутниця життя вважає за належне опікуватися і наставляти на шлях істинний з відтінком зневаги. Це показує чоловікові, що він більше «не господар становища», він не шанований. Чоловік починає шукати авторитет на боці, що дає зворотний ефект. Ми в жодному разі не хочемо уявити ситуацію однозначно, а лише звернути увагу на те, що інтерпретація вчинків чоловіків може бути не настільки очевидною. Незважаючи на логіку, багато речей приховані набагато глибше [45].

Таким чином, основною характеристикою кризи середнього віку є розбіжність між мріями та життєвими цілями людини та дійсністю її існування. Вдале досягнення зрілості у середньому віці потребує значної емоційної та духовної гнучкості. Будь-яка людина - через свою реакцію на навколишній світ - відіграє активну роль у тому, як складається його існування і яким буде його майбутнє.

Спадання фізичних сил і привабливості - одна з головних проблем, з якими стикається людина у роки кризи середнього віку.

Вдале досягнення зрілості у середньому віці потребує значної емоційної та духовної гнучкості.

2.3. Вплив особистісних характеристик чоловіка середнього віку на вибір об'єкта симпатії

Незважаючи на велику кількість досліджень та різноманітність пояснювальних моделей, проблема об'єктивно існуючих статевих відмінностей, зумовлених статевим диморфізмом, біологічною доцільністю спеціалізації статей у процесі репродуктивної діяльності залишається багато в чому невирішеною. Мова найчастіше йде про те, що сприймається, а не про дійсно існуючі відмінності між чоловіком та жінкою.

Романтична поведінка людей середнього віку значною мірою ґрунтуються на традиційних стереотипах маскулінності та фемінності. Ще Аристотель вважав, що дружина, як нижча істота, має більше любити чоловіка, щоб компенсувати цю нерівність [48]. Отже, жінки романтичніші, а чоловіки практичніші. Жінкам і зараз зазвичай приписується велика романтичність, вважається, що вони швидше і легше закохуються, більш відкриті у відносинах, схильні підкорятися і т.і.

У дослідженні Рубіна та колег у чоловіків були отримані вищі показники за шкалою «романтизму», ніж у чоловіків середнього віку. На ранніх етапах знайомства у чоловіків також вища симпатія і любов до партнерів, як мета відносин вони назвали «бажання закохатися» як важливішу причину, ніж жінки, Більш високий рівень «романтизму» у чоловіків виявлений і в роботі Ч. Хобарта. У ситуації танцювального вечора Кумбс і Кенкель також показали, що чоловіки були в усьому задоволені своїми об'єктами симпатії, ніж жінки. Канін та колеги виявили, що чоловіки швидше, ніж жінки, починають оцінювати свої почуття, у тому числі й кохання. Невірним виявилось уявлення у тому, що з чоловіків зазвичай буває багатший романтичний досвід, ніж в чоловіків середнього віку [35].

Дані Рубіна свідчать про те, що в парах, що не розпалися, показник кохання у чоловіків середнього віку трохи вищий, ніж у чоловіків, у той час як у парах, що розпалися, навпаки, показник кохання у чоловіків вищий, ніж у чоловіків середнього віку. Таким чином, оцінка за шкалою любові у чоловіків середнього віку може виступати як ознака, що діагностує, для визначення перспектив розвитку відносин у парі, тобто любов жінки до чоловіка визначає життєздатність відносин, а не навпаки, як прийнято вважати [35].

У рамках дошлюбного періоду прийнято виділяти так званий передшлюбний період, що охоплює час від моменту знайомства з шлюбним партнером до укладання шлюбу.

Період пошуку шлюбного об'єкта симпатії та догляду аж до ухвалення рішення про укладення шлюбу має особливе значення для подальшого розвитку сім'ї та її функціонування. Історія сім'ї починається з моменту знайомства майбутнього подружжя. Значними характеристиками періоду вибору об'єкта симпатії та догляду є: те, як і коли відбулося знайомство (місце та ситуація знайомства) та характер перших вражень один про одного (емоційно-позитивні, негативні, індиферентні, амбівалентні) [10].

Існує кілька теорій, що описують, за яким принципом ми обираємо собі об'єкта симпатії. Деякі дослідники уподібнюють процес вибору чоловіка торгової угоди, причому «валютою» в обміні є такі соціальні цінності двох індивідів, як соціальне походження, економічне становище, освіта та особисті якості (вік, зовнішність).

Прихильники теорії гомогамії стверджують, що «обмінені» можуть бути не будь-які чоловік і жінка, а лише ті, які мають однакову «соціальну цінність», або гомогамію. Інакше висловлюючись, ми намагаємося вибирати собі об'єкта симпатії всередині нашого соціального рівня, за територіальною близькістю, серед людей нашої раси.

Теорія «доповнюючих потреб» (Уінч Р.), полягає у припущенні, що принцип «гомогамії» працює лише у соціально-культурній сфері. Коли ж заходить про характер, то притягуються протилежності. Так, наприклад, владного чоловіка притягуватиме лагідна жінка, а спокійного та м'якого чоловіка може спричиняти енергійну та пряму жінку [24].

Сучасні психологи запевняють, що завдяки дослідженню чоловіків за допомогою невербальної та вербальної комунікації ми можемо визначити закоханих чоловіків за низкою ознак:

Втрата самоконтролю. Будь-яка зустріч із жінкою серця вибиває чоловіка зі звичної рівноваги. Зазвичай впевнений у собі, серйозний і стриманий «господар життя» губиться, починає поводитися неприродно і говорити невпопад. Шанувальник може безглуздо жартувати, активно жестикулювати, інстинктивно смикати волосся або мимоволі смикати одяг.

Характерний жест - поправлення краватки, що відноситься до фалічних символів. Те, як чоловік це робить, говорить про його думки та почуття в даний момент.

Підвищена увага. Чоловік постійно шукає найменшого приводу, щоб поспілкуватися і «випадково» зустрічається в найнесподіваніших місцях, включаючи, наприклад магазини.

Бажання допомогти. Чоловіки починають поводитися як справжні джентльмени, які думають про зручність об'єкта симпатії. Він не забуде відчинити двері, відсунути стілець, подати пальто. Його щиро цікавить жіночий настрій і здоров'я, про що він запитує ненароком. І, звичайно ж, якщо чоловік закоханий, то він за першим покликом кине свої справи, «задвине» друзів і помчить допомагати [25].

Хоробрість. «Лицар» яким керують справжні почуття, намагається завжди захищати та оберігати жінку від будь-якої агресії та нападок.

Догляд за собою. Закохавшись, чоловік виявляє підвищений інтерес до своєї зовнішності: починає стежити за вагою, зачіскою, одягом та взуттям, користуватися парфумом.

Що стосується вербальних ознак, то на питання, як поводить себе чоловік при виборі об'єкта симпатії, але він це приховує, фахівці відповідають так:

- намагається привернути увагу різними способами;
- сміється з ваших жартів;
- постійно робить компліменти;
- ревнує, коли поруч із вами виявляється інший чоловік;
- не згадує імені інших чоловіків середнього віку;
- стає взірцем ввічливості;
- у розмові часто використовує займенник «ми» [31].

Повертаючись до головного питання про те, як поводить себе чоловік, якщо йому подобається об'єкт симпатії, слід зазначити, що все залежить від характеру людини та її здібностей виявляти свої почуття.

Чоловік до об'єкту своєї симпатії проявляє наступні вчинки:

Щедрість. Зацікавлений чоловік завжди пам'ятає про день народження жінки (та інші свята) та із задоволенням витрачає гроші на подарунки. Якщо за весь час спілкування він не подарував вам жодної квіточки, не варто пояснювати це природною ощадливістю. Єдина причина: перед вами людина, яка не хоче витратитися на того, хто йому нецікавий.

Вірність. Щиро закоханий чоловік ніколи не намагатиметься «затягнути в ліжку» іншу жінку. Чоловіки є полігамними, але це не виправдання для зради. Якщо шанувальник розмінюється на швидкоплинні зв'язки, це свідчить про те, що він не цінує те, що має — вас і ваші стосунки.

Особистий простір. Найголовніший показник, яким можна визначити ступінь серйозності відносин, — наявність бажання в чоловіка познайомити свою пасію зі своїми друзями та родичами. Якщо ж він «годує сніданками», постійно відкладаючи зустрічі, це привід замислитись. Швидше за все, у чоловіку немає на жінку далекосяжних планів [35].

Коли чоловік зацікавився об'єктом своєї симпатії, то змінюється не тільки його манера поведінки або тембр голосу, а й манера тримати себе. Як тільки перед чоловіком з'являється об'єкт його симпатії, він намагається всіма способами привернути її увагу.

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ ВИБОРУ ОБ'ЄКТА СИМПАТІЇ ЧОЛОВІКАМИ СЕРЕДНЬОГО ВІКУ

3.1. Методи, методика та процедура дослідження

Мета роботи: визначити психологічні фактори вибору об'єкта симпатії чоловіками середнього віку.

Основні завдання емпіричного дослідження:

1. Дослідити самооцінку та самовідношення чоловіків середнього віку.
2. Описати образ об'єкта симпатії чоловіків середнього віку.
3. Виявити наявність чи відсутність взаємозв'язку між самооцінкою та самовідносинами чоловіків середнього віку та наявністю об'єкта симпатії.

Гіпотеза: чим вище рівень самооцінки та домагань чоловіків середнього віку, тим більше вимог до вибору об'єкта симпатії вони пред'являють, домінуючим є характеристика зовнішнього вигляду.

Вибірка дослідження: 56 чоловіків віком від 40 до 45 років.

Дослідження проводилося індивідуально, з кожним випробуваним окремо під час он-лайн зустрічей на платформах: Viber, Zoom, messenger. Респонденти були знайдені на сайті знайомства «Мамба» або знайомі знайомих. Дослідження проводилося в добровільній формі, час проведення не перевищував 90 хв. Щоб уникнути впливу тимчасових ситуаційних обставин, всі методи, що застосовуються для дослідження, проводилися в один день.

Усі учасники були заздалегідь обізнані з анонімністю дослідження. Після обробки отриманих даних кожному учаснику було надано зворотний зв'язок за результатами дослідження.

Всі респонденти були поділені на 2 групи: 50% (28) чоловіків, що перебувають у любовних відносинах і 50% (28) самотніх чоловіків. Із них 90,7% не мають дітей. 50% респондентів мають вищу освіту, 5,5% - незакінчену вищу, 3,5% - середню спеціальну, 41% - повну середню загальну освіту.

Для отримання первинних даних було проведено емпіричне дослідження, що включало такі методики:

- 1) Напівструктуроване інтерв'ю;
- 2) Методика "Хто я?" М. Куна та Т. Макпартленда в модифікації Рум'янцевої;
- 3) Модифікація методики "Хто Вона?" М.Куна і Т.Макпартленда для вивчення образу об'єкта симпатії.
- 4) Тест-опитувач самовідносини В.В. Століна, С.Р. Пантілеєва;
- 5) Скорочена методика самооцінки особистості Дембо-Рубінштейн у модифікації Прихожан;
- 6) Шкали «Ставлення до себе», «Ставлення до протилежної статі» та «Особисте життя» методики «Незаконні пропозиції» (Сакс Дж., Леві С.).

На заключному етапі використовувалися такі методи математичної обробки даних: підрахунок описових статистик, χ^2 -квадрат Пірсона, критерій Колмогорова-Смирнова, U - критерій Манна-Уїтні, кореляційний аналіз.

Використані методи статистичного аналізу:

- 1) Підрахунок описових статистик.
- 2) χ^2 -квадрат Пірсона-критерій перевірки значущості зв'язку між двома категоризованими змінними.
- 3) Критерій Колмогорова-Смирнова

Для оцінки розподілу сукупності даних у кожній групі був використаний одновибірковий критерій Колмогорова-Смирнова.

- 4) U-критерій Манна-Уїтні - використовується для оцінки відмінностей між двома незалежними вибірками за рівнем якого-небудь кількісно-мірної

ознаки. Підходить для виявлення відмінностей між вибірками малого розміру.

5) Кореляційний аналіз

Оскільки розподіл змінних в обох групах не є нормальним, було обрано непараметричний критерій Спірмена.

Кореляційний аналіз є кількісним методом визначення тісноти і напрями взаємозв'язку між вибірковими змінними величинами.

Статистична обробка даних проводилася у програмі IBM SPSS Statistics Version 22.

На початку дослідження було проведено психодіагностичну бесіду, що була спрямована на встановлення контакту з учасниками дослідження, формування позитивного настрою та мотивації до проходження обстеження. Основними питаннями, які з'ясовуються під час розмови, були такі як: ім'я, вік, наявність дітей, рівень освіти, сімейний стан.

1. З метою отримання виявлення особливостей сприйняття, вибору об'єкта симпатії для побудови любовних відносин, було проведено спеціально розроблене *напівструктуроване інтерв'ю*, згідно з анкетною (додаток А). Проводилося індивідуально з кожним з обстежуваних. Всім респондентам ставилося головне питання: «Чи перебувають вони у стосунках?» Далі, в залежності від їх відповіді, вибудовувалася індивідуальна структура питань інтерв'ю, що дозволяє отримати цікаві для нас дані.

У змісті анкети можна назвати такі смислові блоки:

1. Любовні відносини (наявність, опис, сприйняття);
2. Образ об'єкта симпатії.

Це інтерв'ю передбачає якісний аналіз відсоткових співвідношень виділених за смисловим ознакою категорій відповідей.

2. Тест "Хто я?" (М.Кун, Т.Макпартленд; модифікація Т.В.Румянцевой)

За допомогою даного тесту стає можливим вивчення змістовних характеристик ідентичності особистості. Питання "Хто Я?" безпосередньо

пов'язані з характеристиками власного сприйняття людиною себе, тобто з його образом «Я» чи Я-концепцією.

Під час проведення якісного аналізу отриманих відповідей Т. В. Румянцева (2006) пропонує поділити їх на наступні смислові категорії:

I. "Соціальне Я"

II. «Комунікативне Я»

III. «Матеріальне Я»

IV. «Фізичне Я» включає такі аспекти:

V. «Діяльне Я» оцінюється через 2 показники:

VI. «Перспективне Я» включає 9 показників:

VII. «Рефлексивне Я» включає 2 показники:

VIII. Два самостійні показники:

1. проблемна ідентичність (я ніщо, не знаю – хто я, не можу відповісти на це питання);

2. ситуативний стан: стан переживається зараз (голодний, нервую, втомився, закоханий, засмучений).

3. Анкета «Хто Вона?» на підставі модифікації тесту "Хто Я?" М Куна, Т. Макпартленда у модифікації Рум'янцевої.

Для визначення образу об'єкта симпатії у чоловіків середнього віку з ожирінням ми використовували попередньо модифіковану методику М. Куна «Хто я?». Замість класичного варіанта, нами було запропоновано таку версію: обстежуваним пропонувалося відповісти на запитання «Хто він?» у відношенні до ідеального або реального об'єкта симпатії . Тест використовується для вивчення змістовних характеристик ідентичності особистості об'єкта симпатії у чоловіків середнього віку з діагнозом ожиріння.

4.Тест-опитувальник самовідносин (В.В. Столін, С.Р. Пантелєєв)

Тест опитувальник самовідносин (ОСО) побудований відповідно до розробленої В. В. Століним ієрархічною моделлю структури самовідносин.

За допомогою даної версії опитувальника можливе виявлення трьох рівнів самовідносин, що відрізняються за ступенем узагальненості:

1. глобальне самовідносини;
2. самовідношення, диференційоване за самоповагою, аутсимпатією, само-інтересом та очікуванням ставлення до себе;
3. рівень конкретних дій (готовностей до них) щодо свого «Я».

В якості вихідного приймається відмінність змісту «Я-образу» (знання або уявлення про себе, в тому числі і у формі оцінки виразності тих чи інших рис) і самовідносин. Протягом життя людина пізнає себе і накопичує про себе знання, складові змістовну частину його уявлень про себе. Проте знання себе самому виявляються об'єктом його емоцій, оцінок, і стають предметом самовідносин.

Опитувальник включає наступні шкали:

Шкала S - вимірює інтегральне почуття "за" або "проти" власне "Я" випробуваного.

Шкала I – самоповагу.

Шкала II – аутосимпатія.

Шкала III – очікуване відношення від інших.

Шкала IV – самоцікавість.

Опитувальник містить також сім шкал спрямованих на вимір виразності установки на ті чи інші внутрішні дії на адресу «Я» випробуваного.

Шкала 1 – самовпевненість.

Шкала 2 – відношення інших.

Шкала 3 – самоприйняття.

Шкала 4 - самокерівництво, самопослідовність.

Шкала 5 – самозвинувачення.

Шкала 6 – самоцікавість.

Шкала 7 – саморозуміння.

5. Скорочена методика дослідження самооцінки особистості Дембо-Рубінштейн у модифікації А.М. Прихожан.

Ця методика заснована на безпосередньому оцінюванні (шкалюванні) обстежуваними ряду особистих якостей, таких як інтелект, характер, зовнішність, впевненість у собі. Методика була дещо змінена: ми залишили лише 4 шкали, які можуть бути важливими для нашого дослідження. Всім обстежуваним пропонувалося відзначити на вертикальних лініях певними знаками рівень розвитку у них цих якостей (показник самооцінки) і рівень претензій, тобто рівень розвитку цих же якостей, який би задовольняв їх.

6. Шкали «Ставлення до себе», «Ставлення до протилежної статі» та «Особисте життя» методики «Незакінчені речення» (Сакс Дж., Леві С.).

Тест незакінчених речень Сакса (Sacks sentence completion test, SSCT) був розроблений Джозефом М. Саксом в 1950 р.

У представленому дослідженні були використані 3 шкали даної методики - «Ставлення до себе», «Ставлення до протилежної статі» і «Особисте життя» з метою виявлення ставлення респондентів до даних сфер життя та виявлення наявності у них проблем. Інтерпретація ґрунтувалася на математичному аналізі отриманих відповідей.

3.2. Результати дослідження та їх інтерпретація

Проаналізуємо особливості відповідей респондентів на подані в інтерв'ю питання на підставі виділених значеннєвих блоків.

1. Любовні стосунки.

У перший блок входили такі питання як: чи перебуваєте Ви у відносинах, якими Ви бачите ідеальні відносини? Додатково: для чоловіків середнього віку, які не перебувають у відносинах, було запропоновано відповісти на питання про те, чи бажають вони найближчим часом знайти

об'єкта симпатії для любовних відносин/створення сім'ї та про передбачувані причини їхньої самотності. Чоловіків середнього віку, які мають об'єкта симпатії, ми додатково просили описати їхні справжні стосунки.

Аналіз отриманих даних дозволив побудувати образ ідеальних любовних відносин для чоловіків середнього віку. Переважна більшість опитаних (близько 80%) вважають, що любовні відносини повинні будуватися на довірі, взаєморозумінні та вірності. Ще 41% респондентів важливим критерієм ідеальних відносин є задоволення сексуальних потреб. Іншими важливими характеристиками любовних відносин стали: турбота один про одного, почуття відповідальності один за одного, наявність спільних інтересів та хобі. Лише 25% респондентів назвали обов'язковим критерієм любовних стосунків наявність кохання між об'єктами симпатії. Ще 10% опитаних вважають, що ідеальні стосунки – це «дружба та секс».

Серед чоловіків середнього віку, які перебувають у відносинах 25% назвали свої відносини гармонійними, теплими, ніжними, пристрасними та наповненими любов'ю, 21% описали свої відносини як цілком відповідні ідеалу. Ще 15% респондентів характеризують свої відносини як такі, що перебувають на стадії «притирання», 10% переживають любовні стосунки на відстані. 17% опитаних чоловіків середнього віку, які перебувають у стосунках, обтяжуються ними та втомилися.

Переважна більшість (75%) одиноких чоловіків середнього віку хотіли б найближчим часом зустріти відповідного об'єкта симпатії для створення любовних відносин. Ще 25% респондентів відповіли на це питання негативно, як причини такої відповіді чоловіки назвали низький ступінь готовності до створення відносин, невідповідну життєву ситуацію і негативні установки по відношенню до жінок. Близько третини (28%) респондентів вважають, що знайти об'єкта симпатії їм заважає зайва вага: на їхню думку в нашій країні чоловіки схильні до впливу соціуму і соромляться заводити стосунки з повними чоловіками, боючись засудження. В якості інших причин

своєї самотності чоловіки виділили недовіру до протилежної статі (25%), неприємні особливості власного характеру (25%). Ще 21% респондентів вважають, що самотні, оскільки ще не зустріли «свою» людину.

2. Образ об'єкта симпатії .

Усіх респондентів ми просили описати ідеального об'єкта симпатії, з яким вони хотіли б бути у стосунках. Додатково: для тих, хто вже був у відносинах, було запропоновано описати образ свого реального об'єкта симпатії і порівняти його з початковим ідеальним чином. Так само ми попросили розповісти про причини збереження та продовження існуючих відносин. Це увійшло до другого блоку питань.

При аналізі отриманих даних, було з'ясовано, що з 82% респондентів важливі фізичні характеристики об'єкта симпатії: зовнішність загалом, зростання, тіло-складення, колір очей і волосся, риси особи. Так, для 41% опитаних важливе високе зростання передбачуваного об'єкта симпатії, ще 36% мають особливі побажання до фігури. При цьому 22% відзначили, що зовнішність не відіграє особливої ролі у виборі об'єкта симпатії, а є радше приємним бонусом, а ще 18% опитаних вважають, що фізичні якості об'єкта симпатії взагалі не є важливими у відносинах. Особистісні якості ідеального об'єкта симпатії так чи інакше описують 98% чоловіків середнього віку, лідируючі позиції серед них займають такі якості як: почуття гумору та весела вдача (50%); надійність, спокій та впевненість у собі (48%); турботливість (45%); здатність взяти на себе відповідальність (41%); доброта (39%). Для 41% респондентів важливо, щоб партнер був розумним, мав власні захоплення та інтереси, прагнув самовдосконалення і займався саморозвитком. 32% чоловіків середнього віку вказали, що ідеальний партнер повинен виявляти увагу та цікавитися їхнім життям.

Серед респондентів, що перебувають у відносинах, більш ніж у половині (66%) випадків, описуваний образ ідеального об'єкта симпатії відповідав сприйманому образу реального об'єкта симпатії, з яким респондент перебував у відносинах. Приблизно третина (34%) обстежуваних,

які перебувають у відносинах, відзначили деякі відмінності між бажаним та реальним образами об'єкта симпатії. Серед них можна виділити: недостатньо активну життєву позицію об'єкта симпатії, брак уваги з боку об'єкта симпатії, знижене почуття відповідальності за відносини, деякі особисті якості (запальність, прихованість, впертість, егоїстичність, жорсткість). Основними мотивами збереження та продовження існуючих відносин для респондентів, які перебувають у відносинах, є: сильні почуття до об'єкта симпатії (50%), оцінка недоліків об'єкта симпатії як несуттєвих (36%), надія на те, що партнер зміниться (18%). Варто відзначити, що 10% респондентів, які перебувають у відносинах повністю не задоволені своїми справжніми об'єктами симпатії, але продовжують стосунки з ними, тому що бояться змін і не впевнені в тому, що зможуть знайти когось більш відповідного.

Аналіз даних, отриманих на підставі тесту 20 висловлювань ("Хто Я?" М. Кун, Т. Маркпартленд).

При інтерпретації даних, отриманих на підставі тесту 20 висловлювань, використовувався підхід Рум'янцевої Т. В., згідно з яким усі дані респондентами відповіді на запитання «Хто Я?» поділяються на 7 компонентів ідентичності: "соціальне Я", "комунікативне Я", "матеріальне Я", "фізичне Я", "діяльне Я", "перспективне Я", "рефлексивне Я", а також виділяються два самостійні показники: «проблемна ідентичність» та «ситуативний стан».

На малюнку 3.1 представлено середню кількість виділених респондентами обох груп компонентів ідентичності при виконанні методики.

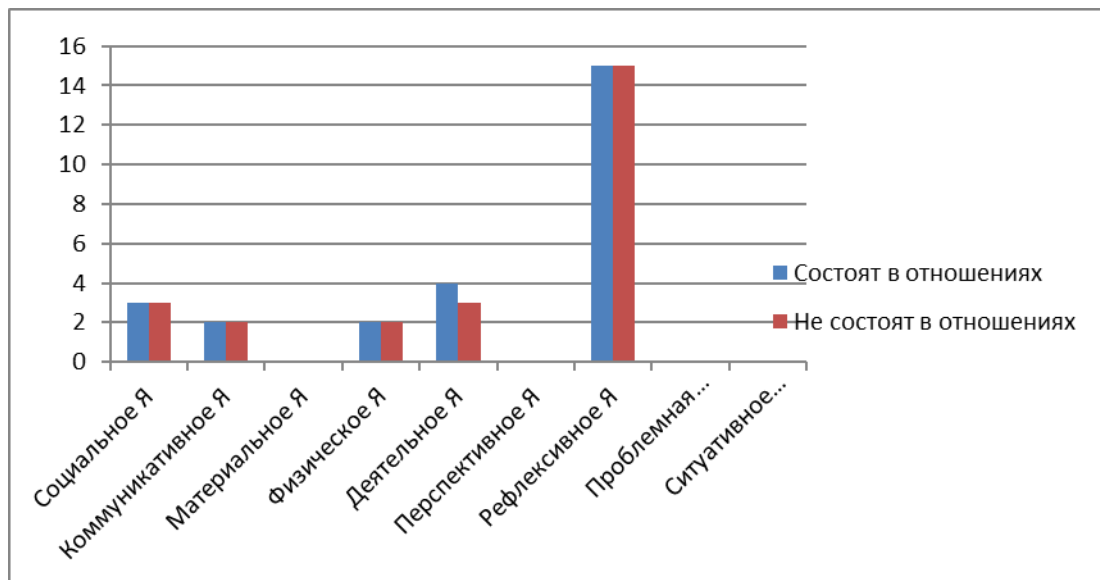

Рис.3.1. Середня кількість виділених респондентами компонентів ідентичності та самостійних показників при виконанні тесту 20 висловлювань («Хто Я?» М. Кун, Т. Маркпартленд, модифікація Т.В. Рум'янцевої)

Для наочності дані, отримані в результаті обробки методики представлені в таблиці 3.1

Таблиця 3.1.

Середня кількість виділених респондентами компонентів ідентичності та самостійних показників при виконанні тесту 20 висловлювань («Хто Я?» М. Кун, Т. Маркпартленд, модифікація Т. В. Рум'янцевої)

Компонент ідентичності	Чоловіки середнього віку, які перебувають у відносинах	Чоловіки середнього віку, які не перебувають у відносинах
Соціальне Я	3	3
Комунікативне Я	2	2
Матеріальне Я	0	0
Фізичне Я	2	3
Діяльне Я	4	2
Перспективне Я	0	3
Рефлексивне Я	15	15
Проблема ідентичності	0	0
Ситуативний стан	0	0

Як свідчать представлені дані, для обох обстежених груп властиво значно частіше виділяти у структурі власної ідентичності такий компонент як рефлексивне Я, тобто особистісні якості, особливості характеру та індивідуального стилю поведінки. Також, згідно з підходом Румянцевої, проаналізувавши результати цієї методики у

Кожній групі респондентів, було виділено 3 типи особистості. Розподіл типів особистості за групами показано на рис. 3.2.

Рис.3.2 Розподіл типів особистості за групами респондентів

Виходячи з отриманих даних, можна зробити висновок, що більшість (75% чоловіків середнього віку, які не мають об'єкта симпатії та 64% чоловіків, які перебувають у відносинах) респондентів в обох групах належить до врівноваженого типу особистості. Людям такого типу властива стресостійкість, вони здатні вирішувати конфліктні ситуації, можуть підтримувати конструктивні відносини не лише з людьми, які їм подобаються, а й з тими, хто не викликає у них глибокої симпатії; терпимі до чужих недоліків. Ще 32% респондентів у першій групі та 21% у другій відносяться до емоційно-полярного типу особистості. Такі люди схильні до максималізму в оцінках, у них часто змінюється емоційний стан. Про таких можна сказати «від кохання до ненависті

один крок». Як правило, люди емоційно-полярного типу особистості дуже емоційно-виразні, а їхні стосунки з оточуючими сильно залежать від того, наскільки їм подобається або не подобається людина. Аналіз даних за допомогою критерію U-Манна-Уїтні статистично достовірних відмінностей між двома групами не виявив.

Дані, отримані на підставі анкети були інтерпретовані відповідно до підходу Рум'янцевої Т.В., згідно з яким усі відповіді респондентів на запитання «Хто вона?» поділяються на 7 компонентів ідентичності: "соціальне Я", "комунікативне Я", "матеріальне Я", "фізичне Я", "діяльне Я", "перспективне Я", "рефлексивне Я". На малюнку 3.3 представлено середню кількість виділених респондентами обох груп компонентів ідентичності ідеального об'єкта симпатії при заповненні анкети.

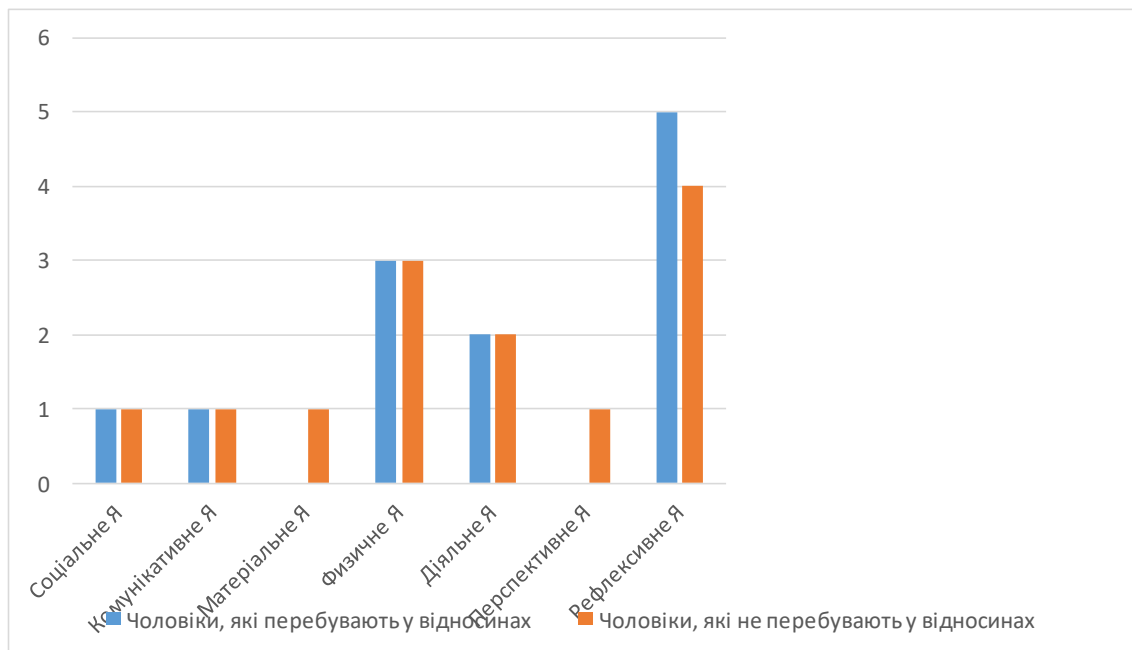

Рис.3.3. Середня кількість виділених респондентами компонентів ідентичності ідеального об'єкта симпатії під час заповнення анкети «Хто вона?» у групі чоловіків, які перебувають у відносинах та у групі чоловіків, які не перебувають у відносинах

Серед показників рефлексивного Я партнера, респонденти обох груп в основному відзначали характеристики, що визначають тепле ставлення до

респондента (дбайливий, лагідний, уважний, добрий), емоційно-вольові якості (веселий, спокійний, впевнений у собі, відповідальний, сильний). Основними характеристиками фізичного Я об'єкта симпатії стали особливості зовнішності та наявність фізичної сили. Немаловажну роль відіграли і показники діяльної ідентичності партнера, так для чоловіків середнього віку важливо, щоб їх об'єкт симпатії був розумним, здібним, талановитим і цілеспрямованим. Серед показників соціальної ідентичності часто можна було зустріти особливості національності передбачуваного партнера, його суспільну позицію і становище на робочому місці. Показниками матеріальної ідентичності стали такі характеристики як: багатий, забезпечений, здатний забезпечити сім'ю. Як видно в таблиці 3.2, кількість показників перспективної ідентичності партнера в середньому дуже мала, це може бути викликано малою спрямованістю респондентів на майбутнє та переважною особливістю «жити тут і зараз».

Таблиця 3.2.

Середня кількість виділених респондентами компонентів ідентичності ідеального об'єкта симпатії під час заповнення анкети «Хто вона?» в групі чоловіків, які перебувають у відносинах і в групі чоловіків, що не перебувають у відносинах

Компонент ідентичності	Чоловіки, які перебувають у відносинах	Чоловіки, що не перебувають у відносинах
Соціальне Я	1	1
Комунікативне Я	1	1
Матеріальне Я	0	1
Фізичне Я	3	3
Діяльне Я	2	2
Перспективне Я	0	1
Рефлексивне Я	5	4

Як свідчать представлені дані, респонденти з обох обстежених груп значно частіше виділяють у структурі ідентичності ідеального об'єкта симпатії такі компоненти як «рефлексивне Я» та «фізичне Я», тобто особистісні якості, особливості характеру та фізичні характеристики об'єкта

симпатії, такі як зовнішність, зростання і т.і. В результаті аналізу даних за допомогою критерію U-Манна-Уїтні статистично достовірних відмінностей між двома групами виявлено не було.

В результаті обробки даних отриманих на підставі методики дослідження тесту-опитувальника самовідносин (В.В. Столін, С.Р. Пантисєв) було виявлено, що середні значення за двома шкалами методики істотно різняться в групі, представленій чоловіками середнього віку, які перебувають у стосунках й у групі, представленій чоловіками середнього віку, які мають об'єкт симпатії. Середні значення показників шкал методики обох групах представлені малюнку 3.4.

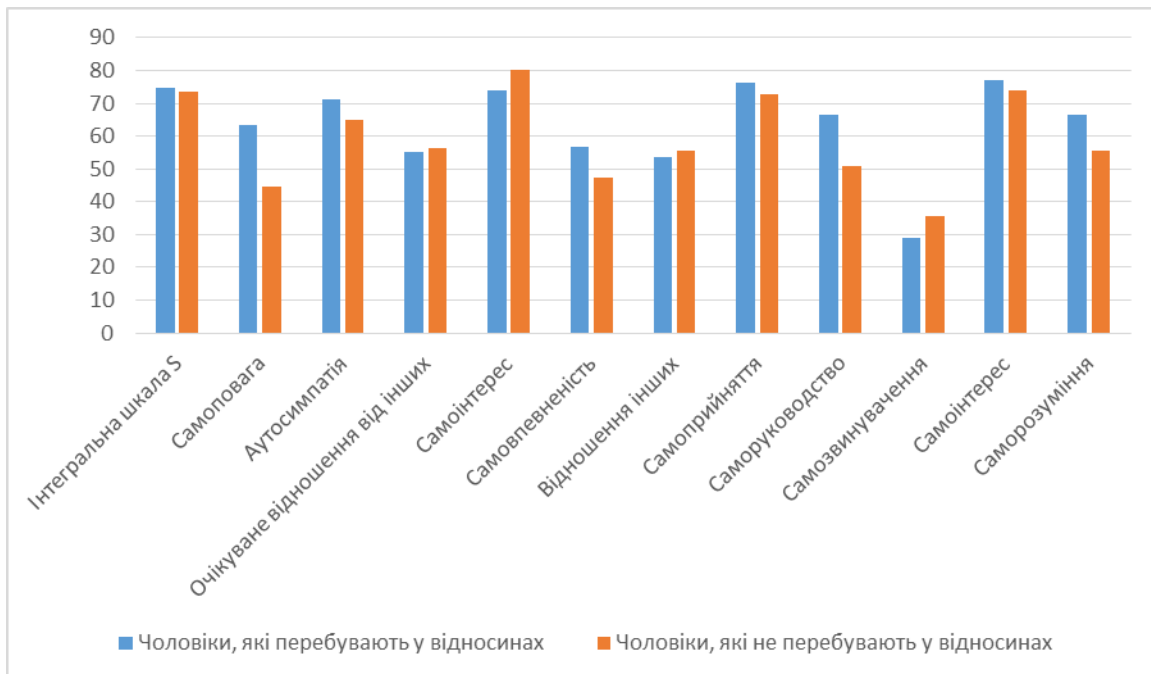

Рис.3.4. Середні значення за даними тесту-опитувача самовідносин (В.В. Ст-лін, С.Р. Пантисєв) у групі чоловіків, які перебувають у відносинах та у групі чоловіків, які не перебувають у відносинах

Аналіз даних за допомогою критерію U-Манна-Уїтні для незалежних вибірок виявив статистично достовірні ($p \leq 0,05$) різницю між групами. Середні значення за шкалами методики у вибірках представлені в таблиці 3.3. Шкали методики, показники яких статистично достовірно різняться на рівні $p \leq 0,05$, та середні значення за даними шкалами в групах позначені

знаком *. Шкали методики, показники яких статистично достовірно розрізняються на рівні $p \leq 0,01$, і середні значення за даними шкалами в групах позначені знаком **.

Таблиця 3.3

Середні значення за даними тесту-опитувача самовідносин (В.В. Столін, С.Р. Пантисєв) у групі чоловіків, які перебувають у відносинах та у групі чоловіків, що не перебувають у відносинах

Самовідносини	Чоловіки, які перебувають у відносинах	Чоловіки, які не перебувають у відносинах
Інтегральна шкала S	74,85	73,62
Самоповага*	63,49	44,42
Аутосимпатія	71,17	65,09
Очікуване відношення від інших	55,14	56,27
Самоінтерес	73,85	80,33
Самовпевненість	56,87	47,18
Відношення інших	53,75	55,54
Самоприйняття	76,37	72,85
Саморуководство**	66,37	50,68
Самозвинувачення	29,11	35,76
Самоінтерес	77,21	73,98
Саморозуміння	66,48	55,75

Аналіз даних виявив статистично достовірні ($p \leq 0,05$) відмінності між першою та другою групами за шкалами «Самоповага» ($p=0,017$) та «Саморуководство» ($p=0,007$). У першу групу входять чоловіки середнього віку, які перебувають у відносинах, а в другу – чоловіки середнього віку, які не перебувають у відносинах.

Таким чином, виявлено, що в першій групі чоловіків середнього віку, що перебувають у відносинах, показники методики за такими шкалами, як «Самоповага» та «Саморуководство» виявилися значно вищими за значення за даними шкалами у другій групі чоловіків середнього віку, які не перебувають у відносинах.

Для наочності на малюнку 3.5 представлено порівняння результатів частотного аналізу даних, отриманих за допомогою тесту-опитувальника самовідношення (В.В. Столін, С.Р. Пантілеєв) в обох групах.

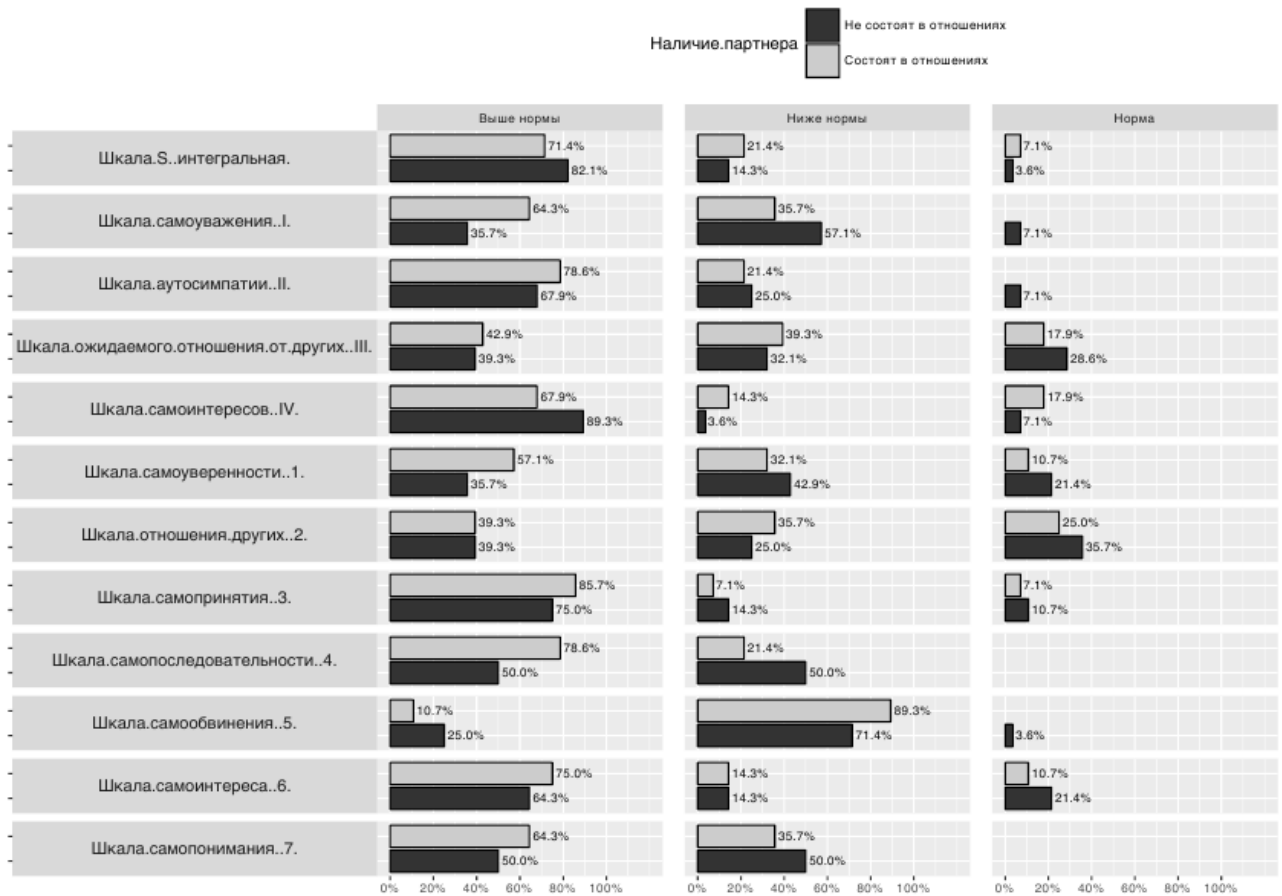

Рис.3.5. Порівняння результатів частотного аналізу даних, отриманих за допомогою тесту-опитувальника самовідносини (В.В. Столін, С.Р. Пантілеєв) в обох групах

Інтерпретація результатів, отриманих за допомогою тесту-опитувальника самовідносин (В.В. Столін, С.Р. Пантілеєв):

1. Шкала S «Інтегральне почуття за або проти власне «Я» випробуваного». Незважаючи на те, що формально показники даної шкали знаходяться в діапазоні високих значень, як у першій, так і в другій групах, важливо відзначити, що близько 20% респондентів першої групи набрали за цією шкалою кількість балів, що потрапляє в діапазон низьких значень. У другій групі аналогічні показники спостерігаються приблизно у 14% респондентів. Отримані значення за цією шкалою означають, що загалом

чоловіки середнього віку з обох груп переживають яскраво виражене позитивне ставлення до свого «Я» і відчувають власну цінність.

2. Шкала I «Самовагу». Показники даної шкали для першої групи потрапляють у діапазон високих значень, тоді як у другій групі відзначаються низькі показники. При цьому середні значення за даною шкалою в групі чоловіків середнього віку, що не перебувають у відносинах, нижче, ніж у групі чоловіків середнього віку, які перебувають у відносинах, на статистично достовірному рівні ($p \leq 0,01$). Незважаючи на те, що формально показники даної шкали в першій групі знаходяться на високому рівні, необхідно відзначити, що близько 35% респондентів набрали кількість балів, що потрапляє в діапазон середніх значень. У другій групі аналогічні показники спостерігаються у 53%.

Високі показники за даною шкалою в першій групі свідчать про те, що чоловіки середнього віку, які перебувають у любовних відносинах, відчувають яскраво виражене почуття самоповаги. Можна сказати, що вони вважають себе гідними, здатними, самостійними та вірять у власні сили.

Низькі показники шкали «Самоповаги» у другій групі говорять про те, що чоловіки середнього віку, які не перебувають у любовних відносинах, не задоволені собою і не усвідомлюють власної гідності. Подібні показники за методикою властиві людям, які відчувають почуття неповноцінності, ущербності, негідності, які у свою чергу можуть негативно впливати на психічне самопочуття та поведінку особистості. Вони вразливі до всіх дій, що зачіпають їх самооцінку.

3. Шкала II "Аутосимпатія". Показання шкали «Аутосимпатії» перебувають у діапазоні високих значень як у першій, і у другій групах. Показники цієї шкали характеризують ступінь дружності чи ворожості до свого «Я». Яскраво виражене почуття аутосимпатії в обох групах свідчить про те, що чоловіки середнього віку схильні до схвалення себе в цілому, довіряють собі і відносяться до себе прихильно, незалежно від наявності у них об'єкта симпатії.

4. Шкала III «Очікуване відношення від інших».

Показники даної шкали перебувають у діапазоні високих значень як і першої, і у другій групах. Шкала «Очікуване ставлення інших» є відображенням очікуваного позитивного чи негативного ставлення себе оточуючих. Серед респондентів обох груп дана характеристика є яскраво вираженою, що може свідчити про те, що чоловіки середнього віку, незалежно від наявності у них об'єкта симпатії, чекають на добродушне ставлення до себе від оточуючих.

5. Шкала IV «Самоінтерес».

Показники шкали "Самоінтерес" знаходяться в діапазоні високих значень як у першій, так і в другій групах. Дана шкала характеризує ступінь інтересу індивіда до себе в цілому, до власних думок і почуттів. У всіх чоловіків середнього віку, які взяли участь у дослідженні, дана характеристика яскраво виражена, що свідчить про те, що вони схильні до вивчення власного внутрішнього світу та впевнені у своїй цікавості для інших.

Наступні 7 шкал опитувальника вимірюють виразність установки на ті чи інші внутрішні дії на адресу "Я".

1 Шкала «Самовпевність».

Показники цієї шкали для першої групи потрапляють у діапазон високих значень, тоді як у другій групі відзначаються середні показники, однак відмінності не є статистично значущими. Шкала «Самовпевненість» дозволяє судити про ступінь самоповаги особистості, схильності ставитися до себе як до впевненої, самостійної, вольової і надійної людини, яка усвідомлює, що він вартий власної поваги. У першій групі це показання даної шкали яскраво виражені, що свідчить, що чоловіки середнього віку, які у відносинах, самовпевнені і відчують силу власного «Я». Яскраво виражене почуття самовпевненості властиво людям, які поважають себе, задоволені собою та своїми досягненнями. Такі почуваються компетентними та здатними до вирішення багатьох життєвих питань. Вони схильні сприймати

життєві труднощі і перешкоди як переборні, проблеми не торкаються їх глибоко і переживаються недовго. У другій групі показники шкали досягають середнього рівня виразності цієї шкали. Можна сказати, що чоловіки середнього віку, які не перебувають у відносинах, так само мають властиві високому рівню характеристики, але на відміну від чоловіків середнього віку першої групи при несподіваній появі труднощів вони можуть втратити впевненість у собі і відчувати тривогу і занепокоєння.

2. Шкала «Ставлення інших».

Показники цієї шкали характеризують уявлення суб'єкта про здатність викликати в інших людей повагу, симпатію. У першій групі показання шкали "Ставлення інших" знаходяться на середньому рівні, у другій групі на високому. Таким чином, у чоловіків середнього віку, які перебувають у відносинах, спостерігається вибіркоче сприйняття людиною ставлення до себе. З цієї точки зору, позитивне ставлення оточуючих поширюється лише на певні якості та вчинки, у той час як інші особистісні прояви здатні викликати у них роздратування і неприйняття. У чоловіків другої групи з високим рівнем розвитку показника «Ставлення інших» можна спостерігати відчуття прийняття для оточуючих людей. Такі люди відчувають, що їх люблять інші, цінують за особистісні та духовні якості, за скоєні вчинки та дії, за відданість груповим нормам та правилам. Вони відчуває у собі товариськість, емоційну відкритість для взаємодії з оточуючими, легкість встановлення ділових і особистих контактів.

3) Шкала «Самоприйняття».

Шкала «Самоприйняття» дозволяє судити про виразність почуття симпатії до себе, згоди зі своїми внутрішніми спонуканнями, прийняття себе таким, яким є, незважаючи на недоліки і слабкості. У обох групах показники даної шкали перебувають у рівні, можна сказати, що у чоловіків середнього віку, яскраво виражено всебічне прийняття свого «Я» і позитивний загальний фон сприйняття себе. Такі люди часто відчувають симпатію до себе і

вважають свої недоліки продовженням переваг. Конфліктні ситуації та невдачі не стають для них підставою, щоб вважати себе поганою людиною.

4) Шкала «Самокерування».

Показники цієї шкали для першої групи потрапляють у діапазон високих значень, тоді як у другій групі відзначаються середні показники. Були виявлені статистично значущі відмінності ($p=0.007$) між показниками першої та другої групи. Шкала «Самокерування» відображає уявлення особистості про основне джерело власної активності, розвитку, досягнення результатів. У першій групі дана категорія самовідносин яскраво виражена. Можна сказати, що чоловіки середнього віку, які перебувають у відносинах, вважають себе основним джерелом розвитку своєї особистості і регулятором досягнень і успіхів. Люди, у яких яскраво виражена дана категорія самовідносин, відчувають власне «Я» внутрішнім стрижнем, що координує і спрямовує їх активність, здатні прогнозувати свої дії та їх наслідки. Вони відчувають, що здатні чинити опір впливу ззовні та йти проти долі та збігу обставин. Такі люди здатні контролювати власні емоційні реакції та переживання. Другій групі властиві середні значення описуваного параметра, тобто у чоловіків середнього віку, які не перебувають у відносинах, ставлення до свого «Я» часто може залежати від ступеня адаптованості до конкретної ситуації. Звичні умови сприяють вираженому особистому контролю, тоді як нові ситуації можуть призвести до послаблення регуляційних можливостей «Я» та посилити схильність підкорятися впливам середовища.

Шкала «Самообвинувачення»

Шкала «Самообвинувачення» характеризує виразність негативних емоцій на адресу свого «Я». Показники за цією шкалою перебувають у респондентів обох груп. Такі люди схильні заперечувати свою провину у конфліктних ситуаціях. Вони захищають власне «Я» шляхом звинувачення переважно інших, схильні переносити відповідальність за вирішення проблем на оточуючих. Відчуття задоволеності собою поєднується з

засудженням інших, пошуком у них джерел усіх неприємностей та бід. Незважаючи на те, що формально показники самозвинувачення знаходяться на низькому рівні в обох групах, яскраво виражене самозвинувачення властиво 25% чоловіків середнього віку, що не перебувають у відносинах і 10% чоловіків середнього віку, які перебувають у відносинах. Такі люди схильні бачити в собі насамперед недоліки, звинувачують себе у всіх своїх невдачах. Як правило, установка на самозвинувачення супроводжується розвитком почуття внутрішньої напруги і відчуттям неможливості задоволення основних потреб.

6) Шкала «Самоінтерес»

Показники цієї шкали знаходяться на дуже високому рівні у респондентів обох груп. Це може свідчити про те, що чоловіки середнього віку схильні цікавитися своїм внутрішнім світом. Вони із задоволенням проводять час віч-на-віч із самими собою і насолоджуються власним товариством, вважають себе здатними зацікавити оточуючих і легко вступають у міжособистісні контакти.

7) Шкала «Саморозуміння»

Показники даної шкали виражають здатність людини до спостереження і пояснення своїх справжніх, минулих і майбутніх мотивів і вчинків, здатність відповідати на питання «як» і «чому» щодо свого характеру та поведінки, вміння виявляти в ньому причинно-наслідкові та тимчасові зв'язку, сенс поведінки. Хоча формально показники цієї шкали групи чоловіків середнього віку, які перебувають у відносинах перебувають у рівні, а групи чоловіків середнього віку, які мають об'єкта симпатії, загалом, 50% респондентів з другої групи мають знижений рівень саморозуміння. Такий показник мають 35% чоловіків середнього віку із першої групи. Люди з низькою вираженістю саморозуміння не в змозі правильно зрозуміти власну особистість і як наслідок досягти задоволеності самим собою, що в свою чергу перешкоджає повноцінному розвитку особистості. Респонденти з високим рівнем розвитку даної якості здатні розуміти свою особистість,

думки, ідеї, бажання та потреби, а внаслідок можуть проживати своє життя повніше і «бути собою» максимально.

Аналіз даних, отриманих на підставі модифікації методики дослідження самооцінки особистості Дембо-Рубінштейна. Для наочності дані отримані на підставі модифікації методики дослідження самооцінки особистості Дембо-Рубінштейна представлені на малюнку 3.6.

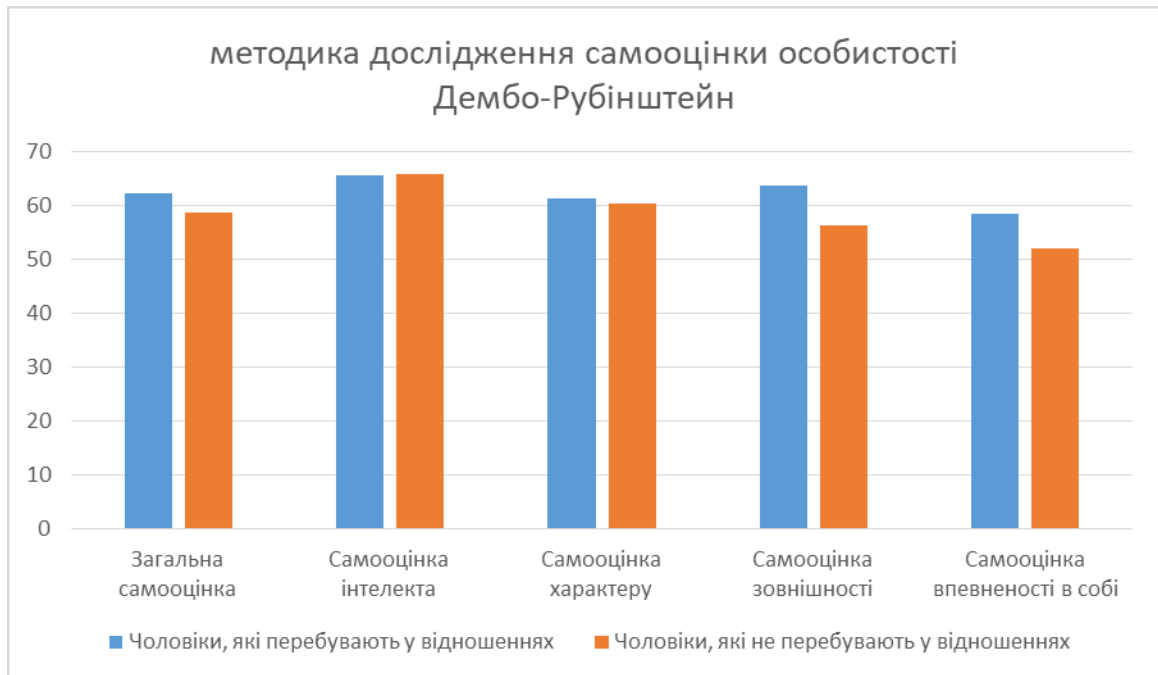

Рис. 3.6. Дані отримані на підставі модифікації методики дослідження самооцінки особистості Дембо-Рубінштейн

У таблиці 3.8 подано середні значення за методикою дослідження самооцінки особистості Дембо-Рубінштейна.

**Середні значення за методикою дослідження самооцінки особистості
Дембо-Рубінштейна**

	Чоловіки, які перебувають у відношеннях	Чоловіки, які не перебувають у відношеннях
Загальна самооцінка	62,32	58,66
Самооцінка інтелекта	65,63	65,98
Самооцінка характеру	61,48	60,31
Самооцінка зовнішності	63,65	56,27
Самооцінка впевненості в собі	58,55	52,13

В результаті аналізу даних отриманих на підставі методики дослідження самооцінки особистості Дембо-Рубінштейн за допомогою критерію U Ман-на-Уїтні не було виявлено статистично достовірних відмінностей між першою та другою групами, що частково спростовує нашу гіпотезу (додаток). Отримані результати дозволяють зробити висновок у тому, що самооцінка чоловіків середнього віку залежить від наявності партнера.

Частотний розподіл рівнів парціальних самооцінок зображено на рис. 3.7.

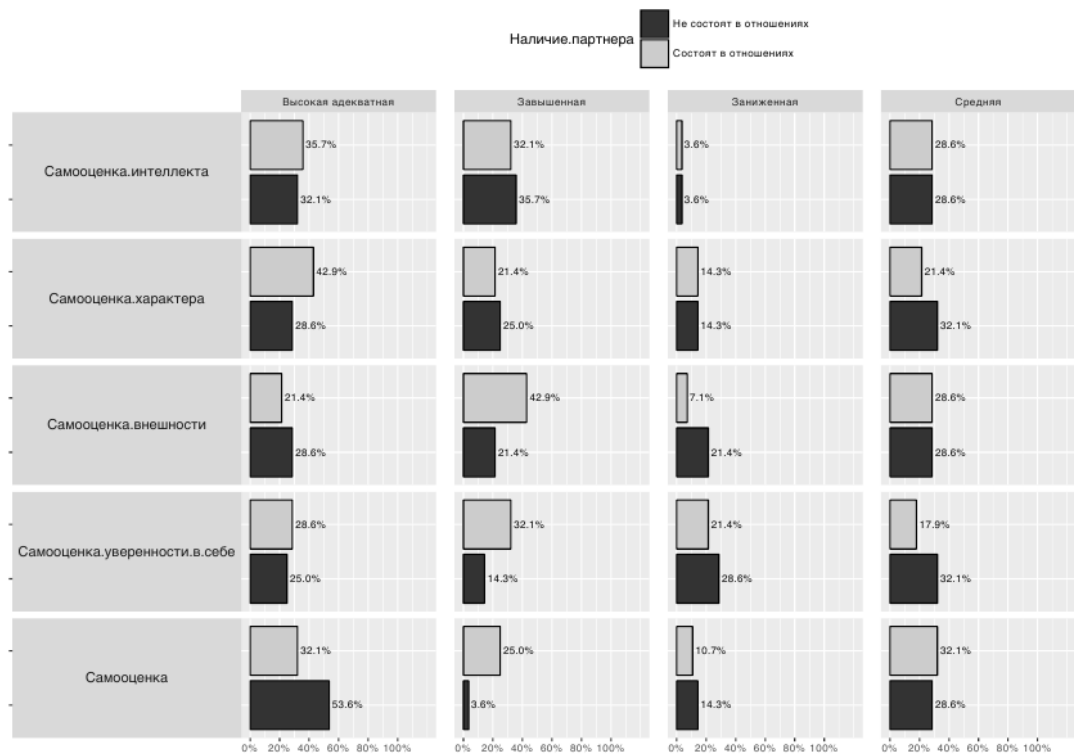

Рис. 3.7. Розподіл рівнів парціальних самооцінок

Таблиця 3.5.

Дані двох груп про співвідношення різних типів самооцінки

Самооцінка	Наявність відносин у чоловіків середнього віку	
	Є	Не має
Завищена	26%	3,7%
Висока адекватна	33,1%	53,6%
Середня	27,6%	31,1%
Знижена	15,3%	11,7%

Якісний аналіз отриманих значень дозволяє сказати, що у першій групі 26% мають підвищену самооцінку. Завищена самооцінка може свідчити про особистісну незрілість, невміння правильно оцінити результати своєї діяльності, порівнювати себе з іншими; така самооцінка може стати показником спотворення у формуванні особистості - «закритості для

досвіду», нечутливості до своїх помилок і невдач, а так само до зауважень оточуючих. У другій групі підвищену самооцінку мають лише 3,7% респондентів.

Близько половини (53,6%) респондентів у другій групі мають високу адекватну самооцінку. Висока адекватна самооцінка є оптимальною і означає, що людина заслужено цінує, поважає себе, задоволена собою. У першій групі 33,1% респондентів мають таку ж високу адекватну самооцінку.

Приблизно третина респондентів як першої так і другої груп мають середню самооцінку, яка показує, що людина поважає себе, але знає свої слабкі сторони і прагне самовдосконалення, саморозвитку. При середній самооцінці суб'єкт правильно співвідносить її зі своїми можливостями і здібностями, досить критично ставиться до себе, прагне реально дивитися на свої успіхи та невдачі, намагається ставити собі досяжні цілі, які можна здійснити на ділі. До оцінки досягнутого він підходить не лише зі своїми мірками, а намагається передбачити, як до цього віднесуться інші люди.

У першій групі є також респонденти із заниженою самооцінкою – 15,3%, у другій групі їх приблизно стільки ж – 11,7%. При низькій самооцінці людина характеризується невпевненістю в собі, у своїх силах. Стійким якістю таких особистостей є часто необґрунтована невпевненість, що веде до формування таких рис, як смиренність, пасивність. При неадекватно заниженій самооцінці можуть виникати конфлікти через надмірну критичність і себе, та інших.

Таким чином, можна говорити про те, що люди, які перебувають у відношенні частіше мають високу адекватну або середню самооцінку, для осіб, які не мають об'єкта симпатії характерна середня або висока адекватна самооцінка.

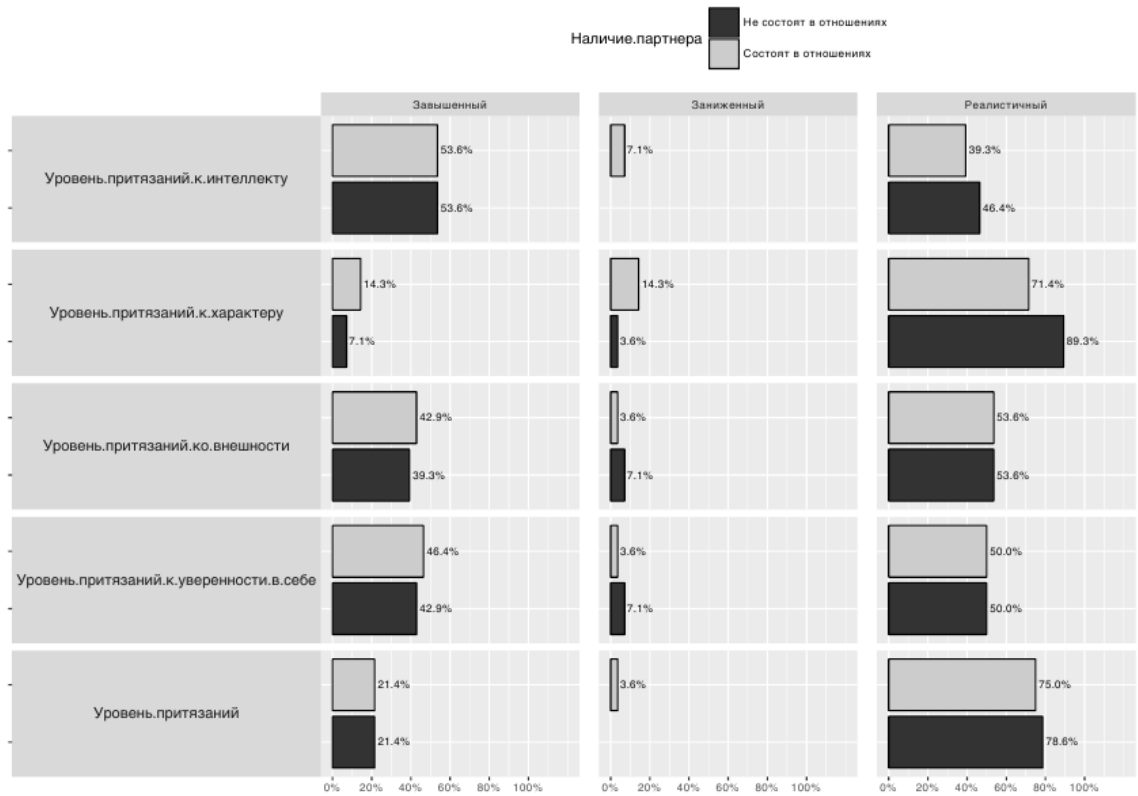

Рис. 3.8. Дані розподілу видів рівнів домагань

Так як значних відмінностей між парціальними рівнями домагань знайдено не було, для інтерпретації ми використовували тільки показники середнього рівня домагань. Докладніше дані про розподіл видів рівнів домагань представлені в табл. 3.6

Таблиця 3.6

Дані двох груп про співвідношення різних типів рівня домагань

Рівень домагань	Наявність відносин у чоловіків середнього віку	
	Є	Не має
Завищений	22,4%	29,6%
Реалістичний	76%	72,4%
Занижений	3,7%	0%

Виходячи з отриманих даних, можна зробити висновок, що переважна більшість респондентів в обох групах мають реалістичний рівень домагань, що означає, що чоловіки середнього віку здатні тверезо оцінювати свої сильні і слабкі сторони і ставлять перед собою можливі завдання.

В результаті аналізу даних отриманих на підставі методики дослідження самооцінки особистості Дембо-Рубінштейна за допомогою критерію U Манна-Уїтні не було виявлено статистично достовірних відмінностей між першою та другою групами, що частково спростовує нашу гіпотезу.

Аналіз даних, отриманих на підставі шкал методики "Незакінчені речення".

1. Шкала «Ставлення до себе» в даному дослідженні застосовувалася з метою виявлення загальної тенденції до поведінки респондента в складних ситуаціях та оцінки власної успішності.

2. Шкала «Ставлення до протилежної статі» застосовувалася для вивчення ставлення респондентів до жінок, для виявлення наявності проблем у сфері міжстатевих взаємин.

3. Шкала «Особисте життя» використовувалася з метою вивчення ставлення респондента до власної сексуальної сфери життя та шлюбу в цілому.

У результаті математичної обробки даних отриманих на підставі даних шкал, було виявлено, що середні значення за двома шкалами методики істотно різняться в групі, представленій чоловіками середнього віку, що перебувають у відносинах і в групі, представленій чоловіками, що не мають партнера. Середні значення показників шкал методики в обох групах представлені на малюнку 3.9.

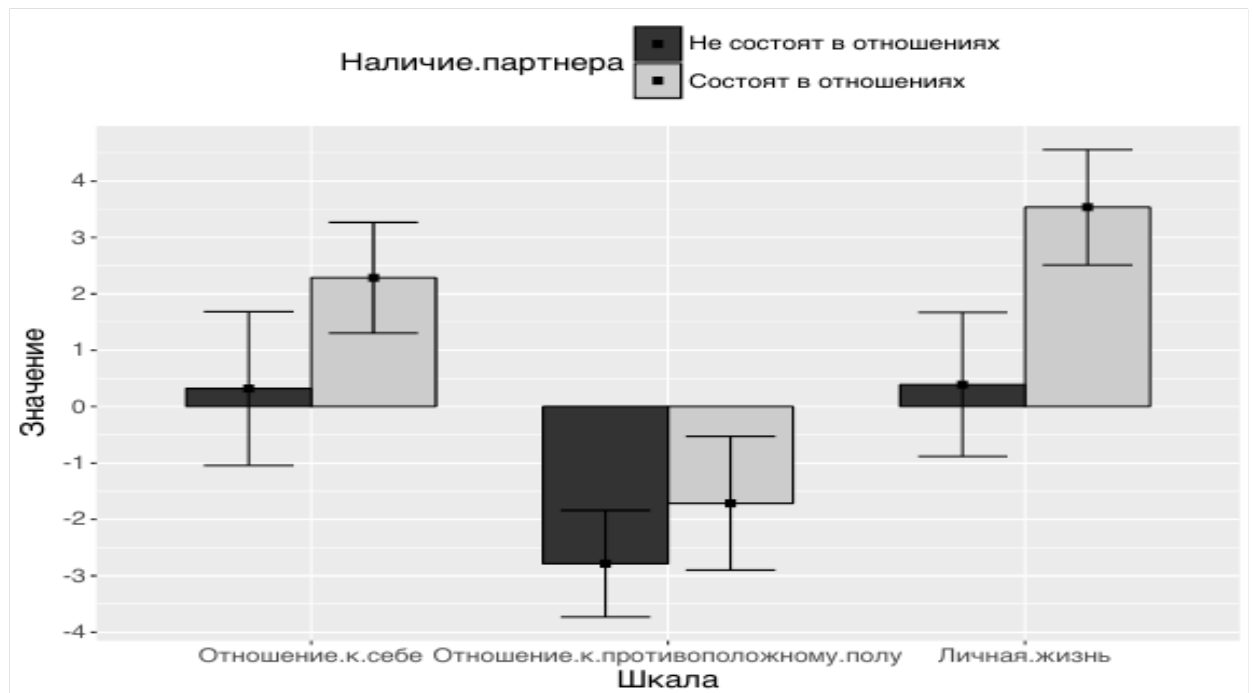

Рис. 3.9 Середні значення за даними шкал «Ставлення до себе», «Ставлення до протилежної статі» і «Особисте життя» у групі чоловіків середнього віку, що перебувають у стосунках та у групі чоловіків середнього віку, що не перебувають у відношеннях

Аналіз даних за допомогою критеріїв U-Манна-Уїтні для незалежних вибірок виявив статистично достовірні ($p \leq 0,05$) різницю між групами. Середні значення за шкалами методики у вибірках представлені в таблиці 3.7. Шкали методики, показники яких статистично достовірно різняться на рівні $p \leq 0,05$, та середні значення за даними шкалами в групах позначені знаком *. Шкали методики, показники яких статистично достовірно різняться на рівні $p \leq 0,01$, та середні значення за даними шкалами у групах позначені знаком **.

Середні показники шкал методики "Незакінчені речення"

Шкали	Чоловіки, які перебувають у відносинах	Чоловіки, які не перебувають у відносинах
Відношення до себе*	2,39*	0,42*
Відношення до протилежної статі	-1,61	-2,59
Особисте життя**	3,44**	0,37**

В результаті статистичної обробки даних отриманих на підставі методики незакінчених речень були виявлені статистично достовірні ($p \leq 0,05$) відмінності між першою та другою групами в категоріях «Відношення до себе» ($p=0.030$) та «Особисте життя» ($p = 0,000$). У першу групу входять чоловіки середнього віку, що не перебувають у відносинах, а в другу – чоловіки середнього віку, які перебувають у відносинах. Для наочності результати методи представлені малюнку 3.5.

Інтерпретація:

1. Ставлення себе

Ця категорія є відображенням ставлення людини до себе, показує те, наскільки вона цінує, любить та поважає власне «Я». У першій групі переважають позитивні установки у цій сфері, тоді як у другій групі вони скоріш нейтральні. Між показниками двох груп були виявлені статистично значущі відмінності, що дозволяє говорити про те, що чоловіки середнього віку, що перебувають у відносинах, більш адаптовані до труднощів, вірять у власний успіх. ($p = 0.030$).

2. Ставлення до протилежної статі.

Показники даної сфери в обох груп є негативними, що дозволяє зробити висновок про те, що чоловіки середнього віку мають негативні

установки по відношенню до жінок і схильні загострювати увагу на їх недоліках.

3. Особисте життя

При аналізі показників даної шкали були виявлені статистично значущі відмінності ($p \leq 0,01$) що дозволяють зробити висновок про те, що чоловіки середнього віку, які перебувають у відносинах більш задоволені власним сексуальним життям і мають більш позитивне уявлення про шлюб та любовні відносини ніж чоловіки середнього віку, які мають партнера.

Аналіз кореляційних взаємозв'язків у рамках методик «Хто я?» М.Куна та Т.Макпартленда та анкети «Хто вона?»:

Кореляційний аналіз показав такі зв'язки на рівні статистичної значимості ($p < 0,05$) (додаток Д):

1) Прямий зв'язок між показниками «соціальне Я» передбачуваного об'єкта симпатії та «соціальне Я» учасників дослідження.

2) Прямий зв'язок між показниками «соціальне Я» передбачуваного об'єкта симпатії та «комунікативне Я» респондентів.

3) Прямий зв'язок між показниками «соціальне Я» передбачуваного об'єкта симпатії та «матеріальне Я» респондентів.

4) Прямий зв'язок між показниками «соціальне Я» передбачуваного об'єкта симпатії та «фізичне Я» респондентів.

5) Прямий зв'язок між показниками «комунікативне Я» передбачуваного об'єкта симпатії і «матеріальне Я» респондентів.

Дані результати можуть говорити про те, що уявлення про себе як про особистість і уявлення про ідеального об'єкта симпатії як про особистість виявляються пов'язаними.

Серед респондентів, які перебувають у відносинах, так само були виявлені численні прямі кореляційні зв'язки між показниками образу «Я» і показниками образу їхнього реального об'єкта симпатії. Можна сміливо сказати, що чим більше людина зациклена на певній сфері власного Я

(свідомо чи ні), тим більше схожих характеристик він шукає у об'єкта симпатії.

Таким чином, гіпотеза про зв'язок образу ідеального партнера з «образом Я» чоловіків середнього віку, частково підтвердилася.

Аналіз кореляційних взаємозв'язків у рамках методики самооцінки особистості Дембо-Рубінштейн та анкети «Хто вона?»

Кореляційний аналіз показав такі зв'язки на рівні статистичної значущості ($p < 0,05$):

1) Прямий зв'язок між показниками рівня домагань учасників дослідження та показниками «соціальне Я», «Матеріальне Я», «Рефлексивне Я» передбачуваного об'єкта симпатії.

2) Прямий зв'язок між показниками рівня домагань до зовнішності та показником «Матеріальне Я» передбачуваного об'єкта симпатії.

Отримані результати дозволяють зробити висновок про те, що чим вище в середньому рівень домагань чоловіків середнього віку, тим більше вимог до вибору об'єкта симпатії вони пред'являють. Цікавим результатом є взаємозв'язок між показником матеріального Я об'єкта симпатії, що містить в основному характеристики пов'язані з наявністю у партнера грошей, та рівнем домагань до власної зовнішності у респондентів.

ВИСНОВКИ

Людина в зрілому віці займає центральне місце в суспільній та віковій структурі суспільства. Як правило, у цьому віці більшість людей досягає вершини професійної та суспільної кар'єри, в їхніх руках зосереджені функції управління у різних сферах суспільного життя. Цінності зрілих людей починають відігравати провідну роль життя суспільства, і зрілі люди, озброєні всіма виробленими історія людства і розвиненими історія покоління засобів людської діяльності, можуть стверджувати свої смаки, свій спосіб життя, стиль діяльності. Середній вік то, можливо вершиною розвитку. Однак насправді це не завжди так. Можлива суперечність, розрив між вимогами та очікуваннями суспільства та рівнем зрілості більшості дорослих громадян. Багато психологів описують феномен кризи середини життя.

Людина в період середини життя стоїть перед проблемою пошуку нових взаємин зі світом, але не будь-яка особистість може сама знайти оптимальний вихід. Спостерігається тенденція зростання соціальної апатії та інфантилізацію дорослого населення. Неухильно зростає кількість 35-45-річних людей із психологічними проблемами невротичного, професійного та особистісного характеру. Деструктивні зміни особистості виражаються у стагнації, у виникненні психосоматичних захворювань, неврозів.

Невід'ємною проблемою стає вибір об'єкта симпатії чоловіками середнього віку, вибір об'єкта симпатії не є довільним, він підкоряється дії певних факторів: минулого досвіду, культурного, соціального, психологічного і навіть частково соціально-біологічного характеру. Мотивація вибору об'єкта симпатії визначається віковими особливостями, традиційними ціннісними уявленнями про структуру сім'ї, індивідуальними цінностями (що склалися у соціальному оточенні) та особистісними установками на шлюб, а також особливостями ідентифікації - відокремлення особистості щодо вибору об'єкта симпатії.

Виходячи з аналізу теоретичного матеріалу нашого дослідження, а також визначеної мети, а саме визначити психологічні фактори вибору об'єкта симпатії чоловіками середнього віку, ми провели емпіричне дослідження.

Емпіричне дослідження проходило в декілька етапів та застосовувались наступні методики:

- 1) Напівструктуроване інтерв'ю;
- 2) Методика "Хто я?" М. Куна та Т. Макпартленда в модифікації Рум'янцевої;
- 3) Модифікація методики "Хто Вона?" М.Куна і Т.Макпартленда для вивчення образу об'єкта симпатії.
- 4) Тест-опитувач самовідносини В.В. Століна, С.Р. Пантілеєва;
- 5) Скорочена методика самооцінки особистості Дембо-Рубінштейн у модифікації Прихожан;
- 6) Шкали «Ставлення до себе», «Ставлення до протилежної статі» та «Особисте життя» методики «Незаконні пропозиції» (Сакс Дж., Леві С.).

Проведене нами дослідження

Результати які ми отримали в ході дослідження, дають нам змогу зробити висновки, що:

- самооцінка чоловіків середнього віку не залежить від наявності у них партнера;
- зовнішність займає значне місце у образі об'єкта симпатії в чоловіків середнього віку, але у третини випадків відходить другого план за наявності бажаних якостей особистості об'єкта симпатії.
- чоловіки середнього віку, які не мають об'єкта симпатії, відрізняються низьким рівнем самоповаги.
- чоловіки середнього віку переважно мають низький рівень самозвинувачення, тобто схильні шукати причини своїх невдач поза власною особистістю.

- чоловіки середнього віку схильні негативно оцінювати жіночу стать в цілому.

6. «Образ Я» і образ ідеального об'єкта симпатії чоловіків з обох обстежених груп пов'язані між собою, що проявляється у множинних прямих кореляційних зв'язках.

7. Образ «Я» і образ реального об'єкта симпатії у чоловіків середнього віку, які перебувають у відношеннях пов'язані між собою, що проявляється множинними прямими кореляційними зв'язками.

8. Деякі компоненти самооцінки чоловіки середнього віку пов'язані з образом ідеального об'єкта симпатії, це проявляється прямими між такими показниками як Рівень домагань і Рефлексивне Я партнера.

9. У чоловіки середнього віку, які не мають партнера, більшою мірою простежується наявність проблем різного ступеня вираженості у сфері ставлення до себе та у відносинах із протилежною статтю.

Виходячи з усього вище зазначеного, ми можемо зробити висновок, що гіпотеза нашого дослідження, про те, що чим вище рівень самооцінки та домагань чоловіків середнього віку, тим більше вимог до вибору об'єкта симпатії вони пред'являють, домінуючим є характеристика зовнішнього вигляду повністю підтвердилась.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева Г.М. Общение и межличностные отношения. Хрестоматия по психологии. Сост. Буртовая Е.В. Москва, 2000
2. Андреева Т.В. Семейная психология: учебное пособие. СПб., 2004.
3. Бандура А. Теория социального научения. СПб.: Евразия, 2000. с. 320.
4. Бернс Р. Я – концепции и Я – образы. Самосознание и защитные механизмы личности. Хрестоматия/ Под ред. Д.Я. Райгородского. Самара: Издательский Дом «БАХРАХ-М», 2003. С. 133-219.
5. Бестужев-Лада И.В. Молодость и зрелость. Москва: Академия, 2004
6. Бодалёв А.А. Вершина в развитии взрослого человека. Москва: Владос, 2007
7. Большой психологический словарь / сост. и общ. ред. Б. Мещеряков, В. Зинченко. СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. 672с.
8. Василец Т.Б. Этапы развития отношений между мужчиной и женщиной. 2006. http://www.psy.su/prof_society/articles.
9. Вейлант Р.-Психология, Москва: Человек, 2014. 389с
10. Выбор брачного партнера и развитие добрачных отношений /сост. И. Молчанов. <http://psyfactor.org>.
11. Герасимова, Л. П. Семейное право: краткий курс лекций. Москва: Издательство Юрайг, 2015. 128с.
12. Гозман Л.Я. Психология эмоциональных отношений. Москва, 1987.
13. Гомезо М.В., Герасимова В.С., Горелова Г.Г., Орлова Л.М. Возрастная психология. Личность от молодости до старости. Москва: Академия, 2001

14. Давлетчина С.Б. Словарь по конфликтологии. ВСГТУ, 2005. 100 с.
15. Дарвиш О.Б. Возрастная психология. Москва: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. 264 с.
16. Джеймс У. Личность. Психология самосознания. Хрестоматия. под ред. Д.Я. Райгородского. Самара: Издательский Дом «БАХРАХ-М», 2003. С. 7-44
17. Ермолаева М.В. Психология развития. Москва, 2000
18. Змановская, Е. В. Психология семьи: основы супружеского консультирования и семейной психотерапии: учеб. пособие. Москва: ИНФРА-М, 2017. 378 с.
19. Карцева, Л. В. Психология и педагогика социальной работы с семьей: учебное пособие. 2-е изд. Москва: БИНОМ, 2013. 224 с.
20. Качества, которые мужчины и женщины ценят друг в друге. Аналитический центр Юрия Левады. URL: [13-02-2015/kachestva-kotorye-muzhchiny-i-zhenshehiny-tsenyat — drug- v- druge](http://13-02-2015/kachestva-kotorye-muzhchiny-i-zhenshehiny-tsenyat---drug-v-druge) (дата обращения: 03.05.2017)
21. Клапаред Э. Психология ребенка и экспериментальная педагогика. СПб., Владос-пресс, 2001
22. Ковальчук И. А. “Проблемы совершенствования психологической, воспитательной и социальной работы в УИС” (Прикладная юридическая психология, 2015, №4)
23. Ковальчук И.А. “Психосематический анализ индивидуального правосознания сотрудников органов внутренних дел: опыт лонгитюда”. Прикладная юридическая психология. 2016, №1.
24. Козырев Г. И. Социология семьи: любовь и расчет в брачно-семейных отношениях и не только. учебное пособие. Москва: БИНОМ, 2016. 192 с.
25. Колесников В.Н. Лекции по психологии индивидуальности. Москва: Институт психологии, 2006

26. Колышко А.М. Психология самоотношения: учебное пособие. Київ: Гродно: ГрГУ, 2004. 102 с.
27. Кон И.С. В поисках себя: личность и ее самосознание. Москва: Политиздат, 1984. с. 335.
28. Крайг Г. Психология развития. СПб.: Питер, 2001
29. Кузнецова И.В. Мотив аффилиации в межличностных отношениях: дисс. канд. психол. наук. СПб, 2006.
30. Кулагина И.Ю., Колюцкий В.Н. Возрастная психология: полный жизненный цикл развития человека: учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Москва: Сфера, 2001
31. Куницына В.Н. Межличностное общение. СПб.: Речь. 2000. с. 544
32. Лобин К.В. Структура личности женщин, страдающих алиментарным ожирением : в связи с задачами психотерапии : автореферат дис. кандидата психологических наук : 19.00.04 / Рос. гос. пед. ун-т им. А.И. Герцена. Санкт-Петербург, 2006. 16 с.
33. Майерс Д. Социальная психология. 6-е издание. СПб., 2002.
34. Малкина-Пых И.Г. Психосоматика. Справочник практического психолога. М.: ЭКСМО, 2005.
35. Массен П., Конгер Дж., Гивитц Дж. Развитие личности в среднем возрасте. Психология личности, тексты. Москва, 2000
36. Межличностное общение / сост. и общая редакция Н.В. Казариновой, В.М. Погольши. СПб.: Питер, 2001. 512 с.
37. Меренков, А. В Тенденции изменения семейного воспитания в современном обществе. Социол. Исслед. N22. М. : «Спутник+», 2013. С. 38.
38. Мясищев В.Н. Психология отношений. М.: Издательство: МПСИ, 2004. с. 158
39. Наследов А. Д. Математические методы психологического исследования. Анализ и интерпретация данных: учебное пособие. 3-е изд., стереотип. СПб.: Речь, 2008. 392 с.
40. Немов Р.С. Психология, Москва: ВЛАДОС, 2014. 278с.

41. Пантилеев С.Р. Самоотношение как эмоционально-оценочная система. Москва: Изд-во Моск. Ун-та, 1991. с. 100.
42. Покрасс М.Л. Терапия поведением. Методика для активного психотерапевта и для всех ищущих выхода. Самара: Бахрах, 2007
43. Психология и психотерапия семейных конфликтов// Под ред. Райгородского. Самара: Издательский Дом БАХРАХ. Москва, 2003. с. 784
44. Психология общения. Энциклопедический словарь / под общ. ред. А.А. Бодалева. Москва: «Когито-Центр», 2011.
45. Психология семейных отношений с основами семейного консультирования: учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е.И. Артамонова, Е. В. Екжанова, Е. В. Зырянова и др.; под. Ред. Е.Г. Силяевой. Москва, 2002.
46. Психология человека от рождения до смерти /под ред. А.А. Реана. СПб, 2001
47. Реан А.А. Психология изучения личности: учебное пособие. СПб., Изд-во Михайлова В.А., 1999. с. 228.
48. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. Москва: Прогресс: Универс, 1994. с. 480
49. Сарджвеладзе Н.И. Личность и ее взаимодействие с социальной средой. Тбилиси: «Мецниереба», 1989.
50. Сарджвеладзе Н.И. Самоотношение личности. Психология самосознания. Хрестоматия / под ред. Д.Я. Райгородского. Самара: Издательский Дом «БАХРАХ-М», 2003. С. 142-205
51. Селезнева Е.В. Самоотношение как акмеологический феномен. Мир психологии. 2008. № 4. С. 238-249
52. Степанова Е.И. Психология взрослых: экспериментальная акмеология. СПб.: Алетейя, 2000
53. Столин В.В. Самосознание личности. Москва: Изд-во МГУ, 1983. с. 284.
54. Толстых А.В. Возрасты жизни. Москва: Академия, 2001

55. Торндайк Э. и др. Психология обучения взрослых. Москва. СПб., 2001
56. Фельдштейн Д.И. Психология взросления. Москва, 1999
57. Франкл В. Человек в поисках смысла. М.: Прогресс, 2000. с. 368
58. Фрейд З. Очерки по психологии сексуальности, – М.; Пг.: Гос. Изд-во, 1923. (Серия: “Психологическая и психоаналитическая библиотека”; Вып. VIII). Переиздание: Фрейд З. Очерки по психологии сексуальности, Минск, БелСЭ, 1990.
59. Фромм Э. Величие и ограниченность теории Фрейда. М., АСТ, 2000. с. 448.
60. Чистякова Т. С. Ценность информации в ситуации выбора брачного партнера // Вести. Нижегород. ун-та им. Н. И. Лобачевского. Сер. Социальные науки. N23. Москва : Наука, 2017. С. 37.
61. Шнейдер Л. Б. Психология семейных отношений. Курс лекций. Москва, 2000.
62. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп.). СПб., 1890—1907.
63. Coontz S. The Future of Marriage // Cato Unbound. 2008. January.
64. Rank O. «Миф о рождении героев» / Rank, Otto, Der Mythos von der Geburt des Helden. Leipzig und Wien, 1909, pp. 64-68.

Анкета

Уважаемый респондент!

Мы очень признательны Вам за согласие участвовать в нашей работе. Надеемся на Ваши искренние и подробные ответы.

Обращаем Ваше внимание, что нет «хороших» или «плохих» ответов при выполнении заданий.

Отвечая на вопросы:

Не тратьте много времени на обдумывание ответов, давайте ответ, первым пришедший Вам в голову.

1) Обязательно отвечайте на все вопросы подряд, ничего не пропуская.

2) Не старайтесь произвести хорошее впечатление своими ответами, отвечайте максимально честно.

Данные исследования будут носить *конфиденциальный характер*.

Интервью: Расскажите немного о себе

1) Ваш возраст

2) Уровень образования (высшее/среднее/средне-специальное/студентка).

3) Вес, рост.

4) Наличие детей

5) Состоите ли вы в отношениях? Есть ли у вас муж/парень/постоянный сексуальный партнер?

6) Опишите **идеального в вашем представлении** партнера для длительных любовных отношений/брака? Какой он? Как выглядит? Какими качествами обладает? (в свободной форме: качества, черты характера, поведение, внешний вид и т.д.).

7) Опишите идеальные в вашем представлении отношения.

Если вы состоите в отношениях, ответьте также на следующие вопросы:

1. Как вы можете описать ваши настоящие отношения?
2. Опишите своего партнера. Какой он? (внешность, характер, поведение в свободной форме).
3. Что Вас не устраивает в вашем партнере на данный момент (в свободной форме).
4. Почему Вы продолжаете отношения с Вашим партнером, несмотря на его недостатки? (если они есть)

Если вы не состоите в отношениях, ответьте на следующие вопросы:

- 1) Хотели бы вы в ближайшее время найти партнера для любовных отношений/создания семьи?
- 2) Почему, по вашему мнению, вы сейчас одиноки?